MIHAIL SADOVEANU

ORHEI

ŞI

SOROCA

NOTE DE DRUM

EDITURA „GLASUL ŢĂRII" S. A. — CHIŞINĂU

1921

A422.

M. SADOVEANU

ORHEI

şi

SOROCA

CHIŞINĂU

EDITURA SOCIETĂŢII „GLASUL ŢĂRII"

1921.

Facultatea de
I A
SEMINA
de
Istoria Lit. rom.

VECHEA ŞI FRUMOASA MOLDOVĂ...

Voevodul Cantemir, cărturar vestit, a scris de mult o carte latinească, o serie de informaţii geografice, istorice şi sociale, pentru curioşii veacului al 18-lea, cari ar fi vrut să ştie ceva despre această sălbatică, depărtată şi frământată ţară.

Cartea lui Dumitraşcu Cantemir a oprit privirile şi cercetările învăţaţilor timpului şi a fost rânduită în biblioteci. Pentru istoricii noştri noui, cari au explorat ca pe-o Sahară trecutul nostru scris pe nisip şi spulberat de vijelii, *Descrierea Moldovei* a lui Cantemir a fost ca o oază unde au poposit. Au putut vedea în ea ce a fost ţara Moldovei acum două-sute-cincizeci de ani.

Au găsit în ea multe lucruri. Nu ştiu însă dacă au visat pe paginile cărţii aceştia minunate; dacă trecutul s'a deşteptat printre rândurile seci de informaţii; dacă icoana vechii, frumoasei şi nefericitei Moldove s'a rădicat în ei ca o amintire a veacurilor moarte.

Cartea aceasta, puţin citită şi în aparenţă sarbădă, e pentru mine ca o grădină părintească

Pagină lipsă

Pagină lipsă

ne aflăm şi ne-am înfrăţit cei despărţiţi şi ne-am găsit iarăşi în bătrâna noastră ocină moldovenească, — apoi soarta a avut asta scris în cărţile ei tainice. Ceeace a trebuit să se împlinească ca şi cuvântul sfânt care spune că „cei tari se vor smeri şi cei umiliţi se vor înălţa!“

DOINA

Iulie 1919

Intr'o Duminică dimineaţa, la mânăstirea Cuşalăuca, în ţinutul Sorocei. E un cuib de călugăriţe sărace, între dealuri unduioase, la marginea unei dumbrăvi de stejar.

Printre gospodăriioarele mărunte ale maicelor, cele mai multe ţărance din partea locului, intrăm în bisericuţa curată, unde a început slujba între cântări de glasuri subţirele. La strana dreaptă, care înainte vreme era rusească, acuma se cântă româneşte, pe armonioasele şi îndrăzneţele motive corale ale bisericei ruseşti. La strana stângă, a rămas vechea şi tradiţionala „cântare moldovenească" de modă bizantină, care mai era tolerată de vlădicii pravoslavnici ai ţarismului numai în mănăstiri.

Biserica e plină de ţărani moldoveni. Slujba, cântările, predica urmează aşa, caşicând niciodată n'a apăsat asupra acestor locuri domnia unei limbi străine. Cu toate acestea, la ieşire, stând de vorbă cu câţiva gospodari, simt în limba lor petele negre pe cari nu se putea să nu le lase o stăpânire de o sută şi mai bine

de ani. Blajini, liniștiți și cuminți, gospodarii aceștia din preajma Nistrului așteaptă holda nouă și așezarea dreptății depline pentru Moldova cea veche a părinților lor. Cea mai mare parte dintre stăpânitorii pământurilor care se întind în zări, sub strălucitul cer de Iulie, sunt răzeși și mazâli coborîtori din războinicii voevozilor de odinioară, străjeri la Nistru.

Coborîm pe un drum de țărână, în sunetele moi ale clopotelor, spre satul din vale. Grâul nalt, aproape copt, ne întovărășește în dreapta și în stânga, unduind lin, lovindu-ne cu spice grele, învăluindu-ne într'o mireazmă fierbinte, care ne răzbate până în fundul sufletului.

Subt cerul nalt, deodată, din urmă, dinspre dumbrava de stejari, se înalță ca o adiere armonioasă a depărtărilor...

— Cântă, în poiană, flăcăii... zise cineva.

Cântau cântece dela „muscălie". Nu erau melodii. Erau armoniile acelea stranii ale stepelor nemărginite, ale poporului cenușiu frământat ca o mare, care înalță brațe de valuri spre cer și viitor. Erau rămășițele Rusiei în sufletele flăcăilor Moldovei. Erau ultimele răsunete, de o aspră și misterioasă melancolie...

— Deși Rusul cântă altfel ca noi, îmi zise pe gânduri tovarășul meu mazâl, cu toate acestea are o mare admirație pentru doina noastră. Această lamură a sufletului nostru, această miere cu mireazmă amară a suferințelor noastre, îi mișcă și-i tulbură și pe străini... Dela Ruși am auzit eu povestea despre doină...

Ei zic că Dracul s'a pus odată rămăşag cu Moldovanul, să se întreacă în cântece. Cine a putea să dovedească, cântând şi umblând călare în spatele celuilalt...

Ş'a încălecat Diavolul pe grumazul Moldovanului, ş'a prins a zice feluri de feluri de cântări din toată lumea, până ce i-a ostenit limba'n gură ş'a isprăvit tot ce-avea de cântat. — Acuma cântă tu, a zis el către omul nostru. Ş'a încălecat Moldovanul ş'a prins a zice doina. Şi Diavolul umbla încovoiat şi Moldovanul cânta... Şi spunea toate câte îndurase în trecut, toate durerile, toate amărăciunile, toate nădejdile şi toate bucuriile. Şi cânta, şi cânta, — şi nu mai isprăvea... Şi Dracul umbla cu limba scoasă, cu ochii holbaţi... A umblat un ceas, a umblat o zi, — ş'aşa cânta omul, că-l pătrundea jalea lui până 'n suflet pe diavol... Ş'acuma-l purta lacrămând şi suspinând pe Moldovan, până ce i-a zis istovit:

— Dă-te jos, că m'ai biruit...

Ruşii cântă foarte armonios aşa cum s'aude; dar doina îi sfredeleşte până 'n fundul sufletului,—căci Moldovanul şi pe Dracul l-a înduioşat cu amărăciunea lui prefăcută 'n cântec...

Am stat o vreme între grânele pârguite, în liniştea cuprinsului, ascultând adierea melodică a depărtărilor. Apoi s'a făcut tăcere, ş'a început a suna cu dulceaţă şi sfială clopotul chinoviei de lângă dumbrava de stejari...

ACTORI PRIBEGI

Soroca mă surprinde şi mă încântă deodată. E o aşezare pe coasta răpede a unei coline stâncoase, la malul Nistrului. Pământul descopere pretutindeni blocuri uriaşe de piatră alburie. Cum intrăm, pe drumul Soloneţului, coborînd şerpuitor printre vii şi livezi, tovarăşul meu, mazâlul, îmi arată în stânga, în păretele drept şi nalt al muntelui, intrarea şi ferestruica unei chinovii de pustnic, scobită în piatră de mâna stăruitoare a unui singuratic, de mult, când erau pe aici codri merei. Drumul duce apoi pe lângă măreaţa şi curata apă a Nistrului: pe amândouă malurile starea de război ţine singurătate şi tristeţe. Câteva mori plutitoare stau mohorîte şi tăcute pe valuri... Pe treptele colinei râpoase oraşul se înalţă brusc spre cer, cu case albe, livezi şi vii curate. Parcă un capriciu al naturii a făcut să alunece aici, la malul Nistrului, în marginea câmpiei Podoliei, o frântură din Carpaţi... Nistrul face aici o cotitură adânc tăiată. Colina de stânci închide ca o potcoavă apele fluviului. Adăpostită de vânturile din stepe, oglindindu-se în

apa liniştită ca într'un lac, cu livezele şi viile ei, cu vilele şi căsuţele ei cochete, Soroca era o staţie climaterică, cercetată de depărtaţii Moscoviţi. Vapoare treceau în josul şi în susul Nistrului, împrăştiind în aer flori de fum. Acest poetic mijloc de transport era aproape singurul întrebuinţat de locuitori, pentrucă drumul de fier n' ajunge pân' aici...

Pe acest ţărm, sunt cinsprezece ori douăzeci de ani de atunci, a străbătut o trupă românească de operetă, sub conducerea unui vechiu rătăcitor, A. Bobescu. Cinovnicii oraşului cea mai mare parte erau Ruşi; rămăşiţele boerimii băştinaşe se rusificau deplin bătând metanii ţarului; mahalaua era încă moldovenească... Podgorenii şi oamenii din livezi grăiau limba veacului trecut. Cei dintăi au alergat la reprezentaţiile trupei ca să audă muzică, cei din urmă ca să asculte vorba moldovenească.

— Eu pe atunci eram copil, îmi spune tovarăşul meu; eram elev al liceului technic. Impreună cu mine umblau la această şcoală mulţi Soroceni din ţinut, feciori de răzeşi şi mazâli. Stăteam în gazdă la Cudalbă ori la moş Ştefan Romaşcanu, plătind pentru toată îngrijirea cinci ruble pe lună... Erau vremuri îmbielşugate şi ferecite. Şi vinul de Soroca era minunat şi se vindea cu oala pe bani mărunţei...

Venirea actorilor pribegi ne-a tulburat, ne-a răscolit sufletul. Aveam cunoştinţă că sunt Moldoveni dincolo de Prut, dar despre trecut, des-

pre vechile legături, ştiam numai ce-mi povestiseră bătrânele, care-şi mai aduceau aminte de „vremea Turcilor“, când erau carele cu două proţapuri... Ne adunam pâlcuri, ne socoteam capeicile şi ne duceam să ascultăm *Baba Hârca*...

Intr'o după amiază, sub copacii umbroşi de la grădina publică, nu ştiu cum s'a făcut că ne-am trezit în jurul lui Bobescu. El vorbea, noi ascultam. Era un om nalt, frumos, cu mustaţa neagră, cu vocea vibrantă...

Ne spunea despre Moldova de dincolo de Prut şi despre 1812; despre eroica istorie a strămoşilor noştri, despre veacurile de tristeţe; despre nefericirea neamului rupt în patru vânturi, sub stăpâniri străine... Ne vorbea despre scriitori şi poeţi, şi despre nădejdile viitorului. Acest rătăcitor actor de provincie a fost cel mai ascultat profesor de istorie al nostru, într'o după amiază de vară, în umbra instelată de lumină, pe când şepcile ruseşti ale cinovnicilor foiau în toate părţile pe alei.

Niciodată nu-l voiu uita. Atunci întâia oară am simţit că-mi bate cu grăbire inima pentru ceva scump şi tainic. După plecarea lui ne-am constituit în societate ş'am început a căuta cărţi de dincolo de Prut, pe care le citeam cu nesaţiu în ore fericite...

Păserile călătoare au plecat către Moldova. In jurul citadelei cu creneluri, vechea cetăţuie de la Ştefan Vodă, care se oglindeşte şi azi mândră în unda Nistrului, ei însă au scuturat

seminţe, cari au încolţit, au înflorit ş'au rodit... Privind cuibul vechiu al războinicilor de odinioară, ne simţeam mazâli, răzeşi, Moldoveni, nedespărţiţi de cei de peste blăstămata apă a Prutului. In sufletul nostru de atunci a început un cântec nou, care nu s'a mai stâns...

DOR VECHIU

Dela Ungheni spre Bălți trenul parcă începe a străbate pentru întâia oară, într'o recunoaștere, o regiune de căpcăni și mine. Merge cu o încetineală uneori comică. Călătorii pot sta de vorbă cu drumeții cari merg pe alăturea. Terasamentul, în pripă clădit de pionierii ruși de război, pe traverse de brad, abia sufere povara trenului nostru, pe care îl simțim legănându-se neliniștit și nesigur, cu scrâșnituri de încheieturi și țipete de osii... Din loc în loc vagoane răsturnate. Unele au o înfățișare de animale moarte, cu cele patru roți în aer, ca niște picioare zgârcite... Toate înseamnă puncte de *deraiere*. In curând amenință să formeze un convoiu neîntrerupt dela Ungheni la Bălți...

Peisagiul, prin vechiul ținut al Iașilor, se desfășoară într'o lungă domnie a holdelor. Prin ogoare lungi de orz, cari prind a da în pârg, vântul deșteaptă învăluiri aurii.

Tovarășul meu, care-i un mazâl ruginit și ireductibil de pe lângă apa Nistrului, îmi vorbește cu avânt liric despre „frumoasa și vechea Moldovă"...

— Din *munte* (adică dela Ceahlău) pâna în liman la Cetatea Albă îmi spune el înflăcărat, natura se desfășoară așa de variat, de armonios și de poetic, încât nu mă mir că dragostea pentru pământul nostru la noi, Moldovenii, e o boală. Eu bănuesc că din pricina asta au făcut Moldovenii invazie în istoria literaturei românești.

Ca unul ce am și strămoși olteni, mă simt puțin jignit și protestez. Cum? Nu e adevărat; Românul e aceleași pretutindeni. Românul e născut poet. Și pe lângă asta, are șapte veți în pieptu-i de aramă!

— Bine-bine... îmi replică nepăsător mazâlul, cașicum nici nu m'ar fi ascultat. Uite,— adaogă el arătându-mi cu mâna zarea amiezii, — colo, departe, în fund, se zugrăvește pe cer un fel de turn. Ochiul meu îl știe de mult acolo și-l vede. Turnul acela a fost clădit de o cucoană de neam mare îndată după ce s'a pus cordon blăstămat la Prut. Unii spun să fi fost din neamul Cantacuzinilor. Se poate. Cum a văzut ea că Impărăția a rupt jumătate de Moldovă, a început a plânge și a suspina. A scos din firidă, dela căpătăiul divanului, letopisețele țării și citea despre zilele cele vechi și falnice. Deschidea fo le lui Ion Neculce și slovenea despre năcazurile bietei Moldove. Și așa stând și jelind ea între cărturarii neamului, i-a venit un gând și un dor. A pus să zidească turn cu foișor. Și în sfârșiturile limpezi de zi, se suia

acolo sus şi vedea în cununa asfinţitului laşii, vechea cetate moldovenească cu turnurile de biserici, mânăstiri şi cetăţui. Se gândea la neamuri, la prieteni, la trecut, şi se mai alina....

Când, în negura în care trăiam eu, a pătruns o rază de lumină, când am început a cunoaşte ce-i al nostru, am dat şi eu peste cărturarii Moldovei pe care-i citea cu lacrimi, de mult, domniţa cantacuzină. In vremea când în Rusia lui Grozna Ivan singura operă literară era *Domostroi*, bucoavnă din care bărbatul poate afla de câte ori pe săptămână trebuie să-şi bată muierea,—aici, în ţara cea frumoasă şi năcăjită, stăteau cărturari aplecaţi pe cărţi cu slovă latinească, plângeau vechea mărire ca Ieremia pe ruinile Ierusalimului, şi însemnau istoria patriei cu sânge din inima lor...

In raftul din căsuţa noastră bătrânească, lângă letopiseţi, am orânduit încet-încet şi cărţile mai nouă care puteau străbate pe furiş graniţa Prutului. Ei bine, ce pot face eu pentru plăcerea dumitale, dacă cei pe care-i citesc s'au născut între munte şi liman ? Dumneta râzi. Înţelegi că vreau să-ţi fac un lung pomelnic, începând cu Kogălniceanu şi Russo, Eminescu şi Creangă. Şi ştiu că ai să-mi pui înainte câteva nume ale unor oameni deosebiţi cari nu intră în graniţele mele. Află însă că de acela sunt eu ruginit şi neînţelegător, căci voiu susţine îndărătnic că şi aceştia sunt tot din pământul către care privea cu lacrimi cucoana din

foişor. Sunt visători şi oameni de nimic dintr'o singură familie,—eu îi zic moldovenească pentrucă aşa se pare adevărat. Aşa o putem deosebi de aspra familie a oamenilor de afaceri şi a micilor politiciani cari macină vorbe duse de vânt Trenul de faţă, care ne leagănă ca pe valuri, aduce foarte mulţi dintre aceştia în Basarabia noastră şi nu suntem de loc bucuroşi de dânşii

Incepui a râde

— Aici ai vrut să ajungi?

Se'nţelege! răspunde mazâlul c'un zâmbet uşor ironic. Dacă se vor tot înmulţi, am să fiu şi eu nevoit să-mi fac foişor ca să mă uit 'n zare spre pământul celor cu cari mă simt frate!

VEŞTI DE PESTE NISTRU

Nistrul e o apă măreaţă, care curge limpede în albie stâncoasă. În cotu-i adânc tăiat, Soroca se înalţă în etaje de vile şi vii. Călătorului care vine din depărtările Podoliei, vechea aşezare îi apare ca o surprinzătoare viziune învăluită în abur de vis. La malul apei cetăţuia medievală a vechilor străji sorocene, care păzeau hotarul moldovenesc, doarme într'o netulburată şi adâncă melancolie. Pe maluri, între holdele pârguite de soarele de Iulie dincolo, ori între şiragurile de copaci dincoace, aproape nu se zăreşte mişcare. Peisagiul parcă dormitează. Cu toate acestea suntem pe un front de război. Dincolo e haosul de anarhie al Ukrainei ; dincoace, de pe înălţimi, stăpânesc tunurile noastre.

Chiar în faţă Sorocei, satul malorus Ţi-

chinăuca se pare că nu trăeşte şi nu se bucură de ogoarele-i sămănate, decât pentrucă se atlă sup traectoria proectilelor de dincoace. Starostele de-acolo bucuros urmează poruncile de pe ţărmul drept—numai să poată scuti sărmanele aşezări ale gospodarilor lui de fierul şi focul care cutreeră în ţinuturile învecinate.

In noaptea de 24 spre 25 Iulie, în liniştitul somn al Sorocei s'au auzit bătăile surde ale tunurilor. Nimeni nu s'a emoţionat. Cunoscuţii noştri ne-au încredinţat că trebue să fie ceva dincolo. Atât.

In adevăr, dimineaţa primim ştiri.

Tunul a bătut la Iampol, dincolo de Nistru, la 7 kilometri. S răj'le noastră ştiau că această nenorocită cap tală d' ţinut sufere de câtva timp într'una încălcăr le tuturor bandelor şi tuturor aventurierilor Ukrainei. Ştiau că „trupele" lui Petliura nu de mul ă vreme au pus stăpânire pe oraş alungând pe bolşevici, au aruncat bir de război a upra locuitorilor şi au executat sumar un lung şirag de suspecţi şi trădă ori .. Ca o urmare logică stăp itorii vremelnici au căut t aur în toate s lta ele, lăzile şi ascunzătorile cas lor şi au luat în stăpânire ul imele rezerve de grâu de pr n cămări. Banul nu lipseşte în Ukraina Ba se pare că e chiar prea îmb lşug t. Dovadă că funtul de pâne se plăteşte până la 60 de ruble Dar nemernicii oameni preferă un pumn de grâu grămezilor de ruble de hârtie. Cu capetel

plecate Evreii şi Haholii de la Iampol au suferit şi această furtună după multe altele, aşteptând zile mai bune. Mai cu samă Evreii au avut a plăti şi de astă dată din nou toate oalele sparte, căci se pare că simpla politică a pogromurilor e în foarte mare cinste în cenuşiile întinderi de peste Nistru.

Dar iată că în noaptea de Vineri spre Sâmbătă a bubuit tunul bolşevicilor. Şi dimineaţa, pe o vreme ploioasă, străjile de pe malul drept au putut vedea Iampol în învălmăşeală şi lupte. Stăpânitorii de eri erau scoşi din bârloguri, alungaţi pe uliţi, împuşcaţi şi tăiaţi. Pe liuriştii, inferiori în număr, au părăsit repede câmpul de luptă Bolşevicii au pus stăpânire pe oraş şi au trecut cu boii undeva, la adăpost supt un şopron, cele patru tunuri care le spriniseră acţiunea.

Indată a început, firește, a se face o nouă rânduială O listă de trădători şi suspecţi a eşit la iveală — cu execuţiile de rigoare. Percheziţiile şi confiscările a început din nou.

Toate aceste lucruri se petreceau la o zvârlitură de băţ peste Nistru. Moldovenii de dincoace aveau din nou un spectacol care de doi ani de zile se repetă necontenit. Iampolul e o mică icoană a stărilor de lucruri din întreaga Ukraină. Nu e de mirare când se aud veşti despre convoiuri de nenorocţi cari vin la malul Nistrului de dincolo, întinzind braţele şi

cerşind cu plângeri ajutor, — ca să se poată întoarce liniştea la bântuitul lor cămin...

Sorocenii treceau dimineaţa la treburile lor, se opreau şi vorbeau liniştiţi despre zgomotele nopţii...

— A bătut tunul la lampol...

Era o întâmplare neînsemnată. Dar în câte locuri, pe marile întinderi ale Podoliei şi Hersonului până la Kiev şi dincolo, bate tunul şi curge sîngele! In câte colţuri se sugrumă fraţi pe fraţi, în câte târguri uliţile „jidovimii“ sunt înecate în sînge şi zăgăzuite cu mii de cadavre... O nebunie roşie bântue fără stavilă în ţara stepelor, şi parcă bate dintr'acolo un vânt de nenorocire şi de nemărginită tristeţe. Fără îndoială, în om trăeşte o fiară. Vai de el când gratiile au fost rupte şi bestia adulmecă sînge!

Tunul bate la lampol şi mai departe. Nistrul curge însă liniştit şi limpede în albie de stâncă, şi dincoace grânele se coc, cu luciri de aur, supt un cer de pace, care îmi apare ca supremul bine, între marile şi micile năcazuri ce ne bântue.

BOIERI VECHI

Intr'o sară, în Soroca, întrăm în mijlocul unei tihnite familii de *burjui*. La o masă lungă stau ai casei şi musafirii, supt lumina lămpilor, în aburii *stacanelor* de ceaiu. In farfurii lungi, felurite gustări reci, dela masline şi salată, până la fripturi şi prăjituri. Nu lipseşte nici straşnica *vodcă* a Moscoviţilor, nici vinul cel bun al Basarabiei. Se vorbeşte cu însufleţire şi mult ruseşte. Intrarea noastră tulbură puţin intimitatea şi voia-bună a acestui colţ paşnic al târgului.

Se fac prezintări. Toată lumea pare bucuroasă. Nu putem vorbi însă moldoveneşte decât cu doi bărbaţi: cu stăpânul casei, care se trage din vechiu neam de băştinaşi şi c'un unchiu, care are nume polonez. Cel dintâiu rosteşte lat şi dialectal graiul ţăranilor. Unchiul

cu nume polonez însă mă suprinde prin întorsăturile literare pe care le aruncă în conversaţie.

Sântem deci dintr o famılie burgheză în curs de înstrăinare Numaı cel mai în vârstă unchiul vorbeşte corect lımba părinţilor noştri Neamu armata, veştile de peste Prut stârnesc în sufle ul ş n vorba lui elanurı. Pentru el neam de boer, o d nea adusă de trupele noastre este supr ma fericire Daca are de făcut asp e observa cu privire la regimul nou poı to te le ˆndreap ă ımpotrı a necunoscuţilor ieş ţı d n revoluţ e, carı au pus mâna pe puter ı f a ă ın Basarabia oranduire democrat că, orânduire a a hică după părerea domnie sale Dă âmarea chıı aşezăr , clădită pe noblețe avere şı c u ă, se pare o ne norocire *Svoboda* adıice de bună-samă sărăcı rea tutu or, a ţăranilor în p ımul rand, ticăloşia fără leac, un haos n care nımenı nu va mai putea porunci şı nımeni nu va mai asculta !

Băt anu unchiu cu fața lui severă rasă cu îngrijire n haına ı neag ă pe ca e străluceşte un lanţ gros de a r d n vechile vremurı, argument ază t âns şı vıu . e un campıon ıntransigent al reacţ onarısmul ı.

Stăpanul casei î urmează cu pılde şı prog nosticu ı sigure, pe care le colorează cu vorbe rusești şı expresıı şovă elnice El a păstrat de la vechıı lui lucrători vorbele curente, însă

pentru ideile şi noţiunile mai abstracte caută sprijin străin. Necontenit pare a cere în juru-i cuvântul care-i lipseşte şi repetă cu sforţări de memo ie acea delicată şi prea-des-auzită întrebare rusească, care în limba noastră e o cacofon'e. Limba părinţilor lui morţi e pentru el acuma tulbure. Căsătorit cu o străină şi întrat între neamuri străine, -- a pierdut încet în et această sfântă moştenire. Cuvintele vechi d n auria tinereţe se trezesc mirate şi triste p r ă pe buzele lui. Copiii lui, din jurul mes i cu ceaiu, friptură şi plăcinte, ascultă vocabulele noastre moldoveneşti ca pe ceva ciudat şi străn, de dincolo de ocean...

Hot rît, şi unchiul şi nepotul sunt în potr va valului democratic care se întinde şi cucereşt totul. Ţăranii nu ştiu să cultive pământ ul. Cu atât mai puţin ştiu ce-i politica. Ţăranii sunt un element de specula în mâni străi e Vor pierde ce au câştigat, după ce se va fi risipit tot ce era gospodărie bună şi minunat orânduită a foştilor proprietari... Încălzit, st panu casei îşi aduce cu duioşie aminte de t mp ri e cele vechi şi bune, când boerimea era în floare.

Ce vremuri, ce vremuri erau acelea!... şi unchiul îl ascultă c'o umbră melancolică în priv ri ..

Ce boeri vrednici şi ce gospodării frumoase! Aveau curţi şi parcuri — şi grajduri plin de cai... Vara era vremea muncei pe la-

nuri. Dar după ce se umpleau hambarele de grâne şi venea iarna, începeau petrecerile nesfârşite... Porneau săniile pe omăt, înhamate cu cai naprasnici în „troică“, şi se înşirau ca nişte flori fugare spre târgurile de reşedinţă. Acolo, în saloane parchetate, tineretul se lăsa dus de accentele unei muzici alese care cânta mazurca şi valsul, iar oamenii asezaţii se trăgeau spre bufete bogate şi'n spre mesele de joc... După bal, cârd de sănii pornea spre o curte boerească. Râzând şi cântând boeri şi cucoane năvăleau prin etacuri şi odăi. Cucoana de gazdă fugea cu volanele fâlfâind la bucătărie; şi un taraf de lăutari ieşea din pământ ca printr'o vrajă... Şi de la curtea asta porneau la alta... Şi aşa ţineau petrecerile, la nţ..

Une-ori, aici, în Soroca, urma gazda în graiu-i amestecat, pe o zi frumoasă de iarnă, când sclipeşte omătul de ger, porneau în cârd săniile la plimbare, pe uliţi şi prin împrejurimi, în lungul Nistrului... Intr'o sanie erau lăutari, care ziceau cântece din vechime. In alta panere cu „zacuscă“, rachiu şi şampanie Se opreau undeva ; samavarul fierbea, lăutarii cântau... Boerii mâncau şi beau pe omăt, învăliţi în blănile lor grele, de modă rusească... Acum s'au dus acele vremuri ! Aşa, cu lăutari, jocuri şi petreceri, s'a scurs toată averea boerilor vechi, — şi armenii şi străinii vechili au cumpărat moşiile şi s'au aşezat ei în curţile părinţilor noştri...

— Da-da... zice unchiul, privindu-ne cu fața severă și tristă.

Eu zâmbeam ascultând aceste romantice evocări, care toate erau niște teribile argumente împotriva credințelor politice ale gazdei noastre și a unchiului său.

Da-da, bătrânii petreceau după moda stăpânilor vremelnici, cu blăni, samavar și troică. Copiii regretă aceste vremuri într'o limbă gângavă. Iar nepoții sânt niște străini, cu glasuri nevinovate și subțirele.

— Oastea țării a venit la vreme... zise bătrânul vorbind despre stările de anarhie de-acum doi ani.

— Intr'adevăr, a venit la vreme, răspunse tovarășul meu mazâl, gândindu-se la altceva...

TÂRGOVEȚI MOLDOVENI

Gospodarul la care intrăm e un vechiu moldovan din târgul Sorocei. C'o muncă îndârjită și neîncetată, în ani și ani de zile s'a ridicat și a dobândit o st re, de care e mândru în chip modest. Numele lui e d'ntre cele de baștină, frumos ș colorat. Gospod na lui, cu ghiocei în păr și cu ochii melancol ci, are în blânda ei vio ciune toată înfățișarea pământencelor noastre. E o păreche blaj nă de moldoveni, grăiesc n st ica limba bă rânilor, deși pe dânsul cunosc ții îl nume c Va ile Gheorghievici și ei îi zic Ecate ina And e evna...

In c sa lor curată, mobilă de pluș și mahon cromolitografii și oglinzi, cași'n căsuțele, târgurilor noastre Moldovenești sânt numai covoarele cu izvoade vechi.

Intr un colț un piano, subt buche'e uscate de flori și evantaiuri de cărți poștale ilustrate

Tovarăşul meu mazâl e un prieten de demult al casei. A cunoscut familia aceasta acum cinsprezece ani, şi înţelege al cui trebuie să fie acest ungher cochet.

— Aici e locul fetiţei... confirmă c'o uşoară mândrie Ecaterina Andreievna.

— A, da, — Liuba dumneavoastră pe atunci era mititică...

— Acuma e „domnişoară", cum se zice peste Prut, mare şi frumoasă...

Nu mă îodoiesc... De când petreceam eu pe-aici a curs apă pe Nistru...

— A, da! oftează Ecaterina Andreievna. Ai s'o vezi pe Liuba. E dusă la grădină. La ceasul ista se plimbă. Dar trebuie să vie îndată. Mai staţi puţintel. Am pus samavarul. Beţi ceaiul cu noi.

Trebuie să mai stăm, fără îndoială, până ce vine domnişoara Liuba. Gospodina iese ca să rânduiască cele de cuviinţă. Stăpânul casei, zâmbitor şi prietinos, aţâţat de tovarăşul meu, începe a-şi aduce aminte din trecut.

Domnul Vasile e un om cu vorba potolită şi aşezată. Ehei! de când îşi aduce dumnealui aminte! Işi aduce aminte de vremea când norodul din Basarabia umbla în straie moldoveneşti albe, cu bundă şi căciulă... Acuma au lăsat oamenii straiele acestea şi poartă ciubote mari şi blană rusească.

Ce să-i faci? Vremea aduce schimbări

Işi mai aduce aminte de anul când Muscalii au luat întâiu la oaste tineretul din Basarabia...

— Atunci m'au luat şi pe mine, zice Vasile Gheoghievici. Au luat mulţi din ţinutul Sorocei, — peste patru sute... Şi dintre toţi flăcăii aceştia, limba şi slova rusească o cunoşteam numai doi: eu şi un fecior de preot.

Ne-au luat pe toţi şi ne-au dus ca pe-o turmă, departe cine ştie unde, tocmai în Polonia... Ş'acolo au ieşit Moldovenii la marginea unui târg mare, aşa cum erau îmbrăcaţi ce-acasă, cu sumane, cu pălării şi cu iţari. Ş'a venit polcovnicul să ne vadă...

S'a uitat el cu mare mirare ş'a întrebat:

— Ruseşte ştiţi?

Nu răspunde nimeni.

— Nu poate nimeni dintre atâta norod să grăiască cu mine?

Atuncea am ieşit eu cu feciorul popei.

— Înălţimea voastră, ştim noi.

— Aşa? slavă Domnului. Dacă puteţi voi să vor iţi ruseşte, ia să-mi spuneţi din ce parte de împărăţie sânt băeţii aceştia şi ce neam de oameni sânt...

I-am spus eu ca noi toţi sântem Moldoveni d n Basarabla, dincolo de apa Nistrului.

Aşa? şi ce fel de ţara-i aceia? ce pământ are? cum trăesc oamenii?.. cum i-i văzduhul?

I-am spus aşa.

— In Înălţimea voastra la noi oamenii se îndeletnicesc cu plugăria.. Avem şi vii, şi livezi.. A em şi vite de toate soiurile din belşug.. Ne-a blagoslovit Dumnezeu cu de toate. La

noi e pământ bogat...

— Şi nu ştiu oamenii ruseşte ?...

— Nu ştiu, înălţimea voastră !

Atunci foarte s'a minunat polcovnicul acela şi s'a uitat lung la noi, după c re a rânduit cum să se facă întâi învăţătura noastră a celor doi, ca după aceia să putem învăţa noi şi pe ceilalţi mulţi.

Ş'aşa s'a întâmplat cu cei dintâiu *muscali* de la noi...

Pe alţii s'auzea cum că i-a dus tocmai la *Cavcaz*. Şi'ncă o corabie din cele care-i duceau a fost prăvălită de furtună şi s'a înecat în Mare cu mii de suflete...

Pe noi ne a ferit Dumnezeu de aşaceva.

Polcovnicul acela era om bun. Venea adesea între noi să vadă cum învăţăm muştrul.. Şi iar ne întreba despre ţara noastră .. Ş apoi îi spuneam noi despre viaţa şi obiceiurile dela noi .. Ş'aşa-i plăcea lui cu noi mai mult decât cu Moscoviţii lui...

De la aceste amintiri, gazda noastră trece la altele. Se întunecase. Ecater na Andreievna intră cu lampa aprinsă şi ne pofteş e la ceai.

Indată după aceia, râzând şi vorbind vesel soseşte domnişoara Liuba, în tovărăsia unui tânăr of ţer de administraţie.

Tânărul ne salută cu gravitate. Domnişoa a Liuba rămase puţintel mirată de oaspeţi, — apoi cu o dulce vo ubilitate începu să ne spuie în ruseşte, că-i pare foarte rău că nu poate vorbi moldoveneşte...

Acum era rândul meu să fiu grozav de mirat, ca şi polcovnicul cel dedemult

Nu ştie, zise Ecaterina Andreievna; noi am dat-o la şcoală rusească, cum se cuvenea, că alta nu era. Şi ca să-i fie uşor, vorbeam ş'acasă cu dânsa ruseşte. Aşa c'a uitat şi ce ştia de mititică...

— Ce rău îmi pare, domnişoară Liuba! vorbi cu mâhnire tovarăşul meu mazâl.

— Şi mie pare reu... ciripi fata, uitându-se şiret la ofiţer.

— Invaţă uşor şi răpede... se crezu dator să ne informeze tovarăşul fetei.

Şi Vasile Gheorghievici, şi Ecaterina Andreievna, cu oarecare strânjenire, cercau să ne lămurească de ce singurul lor copil, Liubocica lor, e o străină... Era ambiţia micilor *burjui* de a înobila pe această cale o odraslă, de a face din odorul lor o *barişnia* desăvârşită... Ş'am înţeles pe ce se sprijineau blajinii Ruşi ca să întemeeze într'un târg ca Soroca trei licee de fete... Am înţeles de ce aud pretutindeni, pe uliţi, tineretul vorbind această dulce limbă... Stăpânirea întreprinsese cu viclenie rusificarea mamelor.

In odaie se întinsese deodată strânjenire şi tristeţe. Stăpâna casei încercă totuşi s'aducă o rază de căldură între noi, îndemnând pe *barişnia* Liuba să treacă la piano, să ne cânte romanţele cele nouă de peste Prut...

Intr'adevăr, la pianul ei, Liuba fredonă într'o

limbă încă îndoelnică o romanţă de amor, şi mărturisesc că şi eu, şi mazâlul, ca şi nărul ofiţer, ne-am declarat satisfăcuţi,—ce aduse lacrimi de bucurie în ochii Ecater Andrelevna.

MAHALAGIU DIN SOROCA

In sfârşit vedem în Târgul Sorocei un adevărat „Moldovan ruginit", cum ar fi zis Alecu Russo. Tovarăşul meu mazâl mă duce pe o uliţă mărginaşă: deoparte se ridică un rând de căsuţe curate; de partea cealaltă, supt un mal nalt, curge Nistrul.

E un amurg liniştit de vară şi apa fluviului trece cu fioruri de vârtej prin albia-i stâncoasă. De dincolo, dela „duşman", din Ţichinăuca, câteva gospodine au eşit la malul apei şi spală şi bat cu maiul pe lespezi rufe colorate. Gâze cu zbor răpede parcă întind nişte fire subţiri peste unde. Ici-colo, în lungul apei, dormitează, fără măciniş, morile negre plutitoare...

Gospodarul pe care-l cercetăm e bătrân şi alb. Ca să ne primească, se dă jos pe-o scară de pe acoperişul scund, unde bătea câteva draniţe.

— Mai dregem căciula casei... zice el râzând

E cu ochii lucitori şi cu obrazul rumen. Îl chiamă moş-Ştefan. Nu mai are nici adaos de moda rusească la numele lui din botez: moş-Ştefan Romaşcanu. Uşa ne-o deschide, ca să intrăm în chilioară mătuşa Zamfira, o gospodină sprintenă încă şi vioaie.

— Poftiţi! la noi nu-i tocmai aşezat, nu-i tocmai rânduit, dar ne-ţi ierta!

Intrăm într'o încăpere mică, albă şi curată. O canapeluţă, câteva scaune, o masă. Horbote şi scorţuri..

Bătrânii au dedemult căsuţa asta la malul Nistrului. Une-ori, la douăzeci de ani odată, vine potop şi se revarsă peste maluri... Atuncea unde stăm noi liniştiţi, la sfat, curge apa şi bat din coadă peştii. Dar pe urmă vine iar rânduirea veche şi cuminte şi *Nestru* se coboară la drumul lui cel vechiu...

Pe culmea dealului au şi vie, care, după cât înţeleg, dă un vin foarte bun şi tare. Moş-Ştefan arată o deosebită părere de rău că nu ne poate cinsti cu acest minunat dar al lui Dumnezeu.

— Seceta de anul trecut a stricat mlăzile... zice el. N'am avut roadă nici an, n'avem roadă nici anul ista... Poate s'ar mai fi găsit în cotlonul nostru un polobocel mai vechiu, — dar pe-aici noi am avut a înfrunta tulburări mari... Au venit în multe rânduri *bolşevicii* şi'au cerut băutură... Au aflat ei că la noi se mai găseşte un strop. Şi până ce n'au cotrobăit şi n'au luat tot, nu s'au lăsat!

— Bucuroşi c'am scăpat cu viaţă, îngână bătrâna oftând, şi se aşază pe-un scaun lângă uşă, cu mânile încrucişate supt piept.

Vorbim prieteneşte de vremurile nouă şi despre cele mai vechi...

— Noi am fost şi dincolo, peste Prut... zice moş-Ştefan.

— De atuncea-i cam multişor, adaugă bătrâna. Sânt cinzeci de ani fără cinci... Am avut noi o afacere c'o moştenire. A murit un neam de-al meu după mamă, tocmai la Giurgiu. Un negustor rătăcit aşa prin lume... Şi ne-am dus. Am mers noi prin Odesa şi cu vaporul ne-am suit pe Dunăre până la Galaţi şi pân' acolo unde murise ruda noastră. Şi pentru moştenirea asta am aşteptat noi acolo unsprezece luni; c'am umblat şi pela Bucureşti, pela consulul rusesc. Şi 'nsfârşit, după ce am isprăvit toate, ne-am întors cu trenul pe la Iaşi.

— Aşa este... îşi aminteşte, zâmbind, bătrânul. Am făcut un drum lung... Şi la Iaşi am avut o întâmplare... Stam la gară cu nişte cunoscuţi, şi, aşteptând să purceadă trenul, am cerut o ocă de vin... Bun vin! Aşa vin nu mi mai aduc eu aminte să fi băut, ş'am făcut eu *gu-leaiuri* destule în zilele mele! Zicea negustorul că-i dintr'o podgorie care se chiamă Cotnari... Aşa era de limpede şi de frumos... Mă uitam la lumina lui în zare: parcă era chilimbar. Şi-l cercam numai câte-o picătură pe vârful limbei..

Bătrâna surâdea la această veche amintire.

Moş-Ştefan avea o lucire de tinereţe în ochi şi-şi freca melancolic vârful nasului.

— Când să beau, iaca s'aude clopotul... A câtea oară bate? A-doua-oară! Atuncea nu mai avem vreme... Trebuie să fugim, să ne rânduim buclucurile în vagon... Hai răpede, Zamfiră! Şi mă uit' eu cu părere de rău la oca de vin şi chem pe negustor să-i plătesc. — Cât costă? — Douăzeci de bani!.. Am plătit, am lăsat vinul şi ne-am dus... Iaca, acuma-s ani cinci peste patruzeci, da eu oca ceia de vin tot n'am uitat-o... Ş'acuma-mi pare rău că n'am putut s'o beau şi s'o sirut eu în tihnă.

Mătuşa Zamfira râdea. Râdea şi moş Ştefan în doi dinţi negri, — dar râdea cu tristeţe, ca la o veche şi amară amintire.

In sfârşit îşi scutură fruntea şi se întoarse la vremurile de faţă. Il întrebai despre regimul nou al Basarabiei. Moş-Ştefan răspunse puţintel cam cotit:

— Ce să spun? era destul de bine şi pe vremea Ruşilor. Era belşug şi nimene nu ne-avea grija... Acu vremurile-s mai grele — da tot parcă ni se îmblânzeşte sufletul când auzim pe soldat şi pe slujbaş grăind limba noastră... Că noi pe Muscali şi pe cinovnici nici hu-i înţelegeam!

Intervine mătuşa Zamfira:

— Când te gândeşti ce era acu doi ani, jaf şi ticăloşie, faci cruce la Maica Domnului şi mulţămeşti pentru rânduiala pe care au adus-o soldaţii de peste Prut.

— Da, acu-i mai bine, lămureşte şi bătrânul. Acu ne-am liniştit. *Romanii* iştia is cam iuţi şi năprasnici, dar ţin bună strajă pe *Nestru* şi nu mai avem de dincolo nici o supărare... Da pentru vinu cela pe care nu l-am băut la *Eş*, urmează el c'un zâmbet şiret, iaca nici acuma nu mă pot mângâia!

Şi începem iară sfaturi despre trecut, în lumina viorie a amargului...

UN PRÂNZ

Locul unde mergem să prânzim nu e propriu zis un *restoran* — cum sunt multe în această frumoasă aşezare pe Nistru. E o casă particulară. Să chiamă *la madame Panina*. Sub umbră de viţă acăţătoare, pe un fel de larg cerdac, sunt pregătite câteva mese cu feţe de un alb strălucitor şi cu servicii scânteietoare, Desigur, nu sântem la un birt. Totul e curat prietinos, discret

Serveşte, cu un aer de oarecare condescendenţă, un tânăr oacheş cu ţigara în gură Dă mâna cu clienţii, schimbă cu ei vorbe amicale. E un absolvent al studiilor juridice universitare. Deocamdată se găseşte în ipostaza unui Brillat-Savarin profesionist. El explică unora din oaspeţi lista de bucate şi dă sfaturi asupra băuturilor, cu expresii delicate, cu entuziasm reţinut.

Stăpâna căsuţei cochete şi a grădinei îngrijite e o doamnă care, din când în când, rar, îşi

face apariţia. A atins, cred, patruzeci de ani. E înaltă, frumoasă încă, cu nişte ochi extraordinari, migdalaţi, mari şi languroşi. E o doamnă din societatea de ieri. A cunoscut belşugul şi viaţa de noi senzaţii a celor cari pot răspândi aur în juru-le. Işi vedea moşia în gabrioletă elegantă, trăia într'un palat, îşi împărţea viaţa între sezonul de băi şi petrecerile de iarnă... Revoluţia a ruinat-o. A rămas văduvă, cu copii de educat, cu greutăţi chinuitoare, în vremurile acestea de scumpete sălbatică, de tulburări, de nesiguranţă.

Nu a stat la îndoială. Indată ce oastea *Romanilor* a statornicit până în Nistru liniştea, şi-a pus un şorţ alb de gospodină şi a eşit în piaţă să cumpere carne şi zarzavaturi ca să gătească o masă bună pentru câţiva cunoscuţi.

In ziua în care mă aflu şi eu în balconul umbros, la madame Panina, pot observa în voe pe toţi oaspeţii, cari întră cu un aer de cunoscuţi ai familiei, de prietini ai casei. O clipă ochii migdalaţi ai stăpânei se arată în cadrul uşei: toţi o salută cu un fel de respect mândru.

Stau la mese şi mesuţe câteva din personagiile zilei, fruntaşi ai zemstvei comunale şi judeţene, un ofiţer care şi-a făcut stagiul în garnizoană şi câteva măriri decăzute ale Imperiului.

Aceştia din urmă păstrează încă un aer de nedumerire şi de tristeţe. Rămaşi în aer dela cumplita furtună a anului 1917, neputând trece *dincolo*, unde s'ar găsi pe un ţărm al morţii,

străini de Români și de limba lor dincoace, — îi vezi la grădina publică stând ceasuri după ceasuri țintuiți pe scaune, cu un pahar de bere dinainte, vorbind, comentând, făcând conjecturi, și'nsfârșit încercând a grăi limba băștinașilor... Unul a fost ispravnic, altul președinte de zemstvă. Nu le-a mai rămas nimic din aureola fireturilor și a pajurilor imperiale: sunt niște bieți nafragiați; se zbat ca niște umbre chineze între două întunericuri, în ultimele răsfrângeri ale unui incendiu.

In pașnica umbră dela madame Panina, oameni de azi, oameni de ieri stau liniștiți în după-amiaza înăbușitoare, și absolventul iurist trece printre toți, cu țigara în colțul gurii, împărțind bunătățile pregătite supt ochii cei mari și melancolici ai stăpânei.

Pentru cine nu știe, e necesar să spun că o masă, după moda rusească, la nobila noastră amfitrioană, cuprinde două părți: *zacusca* și masa propriu zisă. Zacusca e; o gustare, un *aperitiv*. Domnul iurist așează delicat dinainte-ți unt, brânzeturi mezeluri, masline, sardine și batog, ș'o sticlă de rachiu în care plutesc fire lungi și încâlcite de coajă de portocală... Guști din toate aceste felurite bunătăți și bei nu numai un păharel de rachiu foarte tare, — ci un număr de păhărele, care mie mi s'a părut cam arbitrar. Interesant este că toți din juru-mi, de fiecare dată au aerul că beau primul păhărel așa privesc licoarea c'un fel de mirare și se firitisesc unul pe altul cu gravitate...

După o lungă şi copioasă zacuscă, — domnul cu ţigara în colţul gurii aduce sticle de vin alb şi negru, vase cu ghiaţă, alte tăcâmuri de argint, farfurii de porţelan, şi anunţă menuul c'o voce mişcată. E tot ce poate face mai bun şi mai delicat madame Panina... In adevăr, dela supa cu pateuri fine până la îngheţată, întregul prânz pare o protestare împotriva lipsei şi o revanşă împotriva bucătăriei democratice, în mare cinste după anii teribili.

Toată lumea e mulţămită; toate privirile se întorc cu recunoştinţă spre sanctuarul nobilei reprezentante a zilelor de ieri. O cucoană bătrână deschide o pianină şi cântă, întovărăşită de vioara unui tânăr profesionist, câteva bucăţi din timpurile burgheziei. Recunosc, între altele, un vechiu vals de Ivanovici...

Intr'o pauză, intră în cerdac şi doi copii ai gazdei: Mişa, gimnazist tinerel, cu botforaşi lustruiţi şi tunica strânsă'n centură, — ş'o mărunţică barişnia, puişor de femeie blondă, albă, vaporoasă şi zâmbitoare,.. Amândoi trec pe la piano — şi cântă câteva dulci şi pătrunzătoare melodii din vremuri fericite. Supt degetele lor notele au un accent de adevăr şi de tragic. Oaspeţii privesc adânc mişcaţi şi tăcuţi pe aceşti copli ai dezastrului, — pe când madame Panina - gâcesc — îşi şterge lacrimile alături, în umbra unei odăiţi...

PAIAŢA

La originala şi eleganta *locandă* dela *madame* Panina, în umbra draperiilor de viţă sălbatică, îşi face apariţia un personagiu simpatic şi foarte cunoscut încă din vremea Ruşilor.

A! Iată şi Harki! Bună-ziua, Ernest Ernestovici. — Salut.

— *Bonjour, meine herren!* răspunde, salutând cu eleganţă, noul oaspete.

E un om tânăr încă, un blond cu ochii albaştri, îmbrăcat cochet cu haine de vară, cu guler strălucitor, cu cravată străpunsă de un bold de aur. Se recomandă ceremonios, înclinându-se adânc şi întinde o mână albă, cu degete fine. Ii pare bine de toate cunoştinţele noui şi zâmbeşte prietinos. In faţa ofiţerului care ne e tovarăş, om cu vechime de doi ani în târg, cunoştinţă veche a sa, Ernest Ernestovici îşi ia poziţie militărească împietrită — şi, încrutându-şi cu energie faţa proaspăt raşă, execută salutul militar.

— *Trăiţi, mon commandant!*

— Bine, băiete, şezi jos... îi răspunde grav maiorul.

Ernest Ernestovici Harki vrea întâiu să se lase jos, pe carelajul de bazalt artificial, pe urmă se răzgândeşte şi se aşează, cu un aer de umilinţă şi sfială, pe scaun.

Oaspeţii din juru-ne râd cu poftă. D. Harki — deşi e un inginer cu reputaţie — e iubit de prietini, mai ales pentru nebuniile şi chefurile lui. Cu faţa strâmbată într'o mască de tragic respect, Ernest Ernestovici raportează domnului maior că nu a putut să se culce decât în ziuă, că n'a putut să doarmă decât până la amiază, că-i gata să se dreagă cu câteva pahărele de *vodca* tare...

— Foarte bine, băete, îi răspunde maiorul, impasibil şi grav.

A! şi domnul maior e un tip iubit şi cunoscut aicl. E un om de inimă şi de petrecere. E şi un om corect în serviciul lui, — lucru rar şi cu atât mai preţuit. E un om care „vorbeşte puţin şi bea dimpotrivă", cum spun unii. Şi totdeauna cu aceiaşi masca flegmatică, uşor încruntată, care aduce puţin cu masca marelui Corsican.

— *Hier, wir haben notre Napoleon...* ne încredinţează Ernest Ernestovici, privind cu dragoste la maior. *Batiuşca!* adaogă el cu patos, *tu la noi Napoleon. Este Napoleon de Soroca!...* sfârşeşte el cu un gest teatral.

— Foarte bine, stai frumos şi pune mâna pe pahra! îi răspunde cu o admirabilă flegmă ofiţerul.

Ernest Ernestovici, în jargonul lui fantastic,

alcătuit din vre-o patru-cinci limbi, urmează cu volubilitate un fel de discurs ditirambic la adresa bunului său amic *le commandant*...

Pe când vorbeşte, gustă uşurel din *zacuscă* şi se drege din când în când cu câte un păhărel din rachiul în care plutesc fire lungi de coajă de potrocală, — ceia-ce se chiamă *reparation*. Faţa lui mobilă are toată gama mimicei clasice a clownilor: surpriză, bucurie, teroare, deznădejde, iarăşi surpriză şi bucurie... Toate înfăţişerile acestea de altfel se succed şi pentru plăcerea celor de faţă, şi pentru plăcerea personală a lui Ernest Ernestovici...

Dela zacuscă, trecem la mâncare şi vin. Şi repertoriul variat al lui Ernest Ernestovici, în bucuria asistenţei, continuă şi după masă, pe când sticlele deşerte se grămădesc într'un colţ în ordine strînsă şi'n formaţie profundă...

Intr'un răstimp de răgaz, găsesc prilej să adresez două cuvinte acestui personagiu straniu. Cine e? de unde e?

A, cine e, — de unde e... Tânărul nostru blond şi elegant cade deodată parcă la pământ de pe sârma pe care jongla, — şi mărturiseşte, c'un zâmbet care-mi strânge inima, că'n privinţa asta informaţiile pe care le poate da sunt foarte sărace.

Ernest Ernestovici — îmi spune el în jargonu-i pestriţ — e coborîtor dintr'un neam de oameni cam vag, poate Ruşi, poate Nemţi, poate Poloni... In orice caz, el nu ştie cărei naţionalităţi aparţine, şi, la urma urmei, nu-l

interesează asta. Cândva, înaintea grozavei furtuni în care s'a prăbuşit un mare imperiu, vorbea ruseşte şi-l înţelegea toată lumea... Acum e nevoit să coase alături, ca pe nişte peticl, toate amintirile din feluritele gramatici pe cari le-a răsfoit odată în liceu. Reprezentant fără limbă şi naţie al cosmosului vulcanic de peste Nistru, — e cu atât mai trist în fond cu cât încearcă să dea mai variate contorsiuni măştii pe care şi-a pus-o pe faţă.

Ernest Ernestovici e poate un sentimental, îngrozit de ce s'a petrecut în juru-i, *juisând* nehotărît în faţa lumii nouă care-l înconjoară. Masca şi râsul lui sunt o armă, ori cel puţin o pavăză.

După grele şi încâlcite încercări de lămurire, rămâne oftând cu mâna pe pahar.

— *Pagliaccio... pagliaccio...* murmură el privindu-mă cu amărăciune. Şi îndată, ca un fulger, schiţează o mutră grotească către bunul său amic cu obraz napoleonian.

Apoi se ridică şi se aşează sprinten la piano.

— Harki, cântă ceva să râdem! ordonă cu gravitate *le commandant*.

Şi Ernest Ernestovici începe ceva lin şi dulce, ceva suav şi trist: o melopee a stepei şi a nemărginirii. *Madame* Panina, copiii, câteva capete necunoscute încă ale familiei, se arată în pragul uşei, în cadrul unei ferestre, ascultând cu atenţie. Ernest Ernestovici ridică gene în lacrimi spre noi, cu faţa într'o veselă şi tragică grimasă...

HOȚII

Porniți cu trenul din Bălți foarte dimineață, ajungem în gara Cobâlnia în puterea căldurii. De acolo, cu o căruță, trecem răpede printre holde cari dau în pârg și curând ajungem în Slobozia. Și cum punem piciorul pe pământ, în gospodăria bătrânească a tovarășului meu, cea dintâi veste pe care o auzim parcă ne taie aripele. Cu cinci zile în urmă bătrânii au fost călcați de hoți.

Cum s'a putut întâmpla asta? Nu-i pază? Nu-i stăpânire? N'au sărit vecinii? Nu a fost în casă nici o armă de apărare? Jandarmii nu au fost înștiințați? Nu s'au făcut cercetări? Nu s'a descoperit nimica?

Bătrâna, palida, încă zdrobită de peripețiile unei nopți de groază, clatină cu amărăciune din cap. Nu! nimic. Nu s'au putut apăra, nici nu s'a făcut vreo cercetare.

Bătrânul, căpitanul Alexandru, are o tulburare de mânie în glas:

— M'au găsit neputincios! Când s'au așezat jandarmii după oastea românească, s'au înfățișat cu poruncă să ridice armele. M'am supus

şi am dat puşca de care nu mă despărţeam niciodată. De frica ei ştiau răii şi nu au îndrăznit niciodată, într'o viaţă de om, să se apropie de casa mea. Dar acuma noi, oamenii de treabă, am dat armele, — şi hoţii pot bate război cu noi în lege. Ei au tot ce le trebue.

Cum a fost întâmplarea? De când băntuie hoţii în părţile acestea?

Hoţii foesc pretutindeni, ne lămureşte mazâlul cel bătrân. Le-au rămas din vremea *svobodei* puşti, mitraliere şi granate. Se aude că în toate părţile stăpânesc ei pădurile şi drumurile. Aşa fac şi aici. Miercuri au ieşit în drumul Cobâlniei în amurg, din pădure, şi au oprit un negustor. L-au prădat şi pe urmă l-au omorât. Aşa în fiecare Miercuri ies şi aşteaptă. Au ceasul şi ziua lor. Pradă, bat, omoară. Alţii ies Vinerea în pădurea Dobruşei, în drumul mănăstirei. Şi acolo fac altele. De cum înserează, acu ţi-i groază să te duci la un ogor, ori la un prietin, în satul de peste deal. Dar nu ies numai la drum. Intră şi în casele oamenilor. Au năvălit la preotul dela Cuşalăuca într'o sară. Altădată, în puterea nopţii, au răzbătut la un gospodar podgorean. Pe acela l-au chinuit şi l-au înjunghiat. Ţinutul îl au ei în stăpânire.

Acu au venit şi aici.

Nu se întunecase de mult. Gospodarul trecusă prin ogradă şi pe la grajduri, intrase în casă şi se desbrăcase.. Il cuprinsese cea dintâiu aromeală de somn, când aude, tresărind îngrijorată, şoapta soţiei:

— Dormi? Scoală dumneata, că la noi vin musafiri nepoftiţi, — şi nu-i bine.

Sunau paşi îndesaţi dupăind în cerdac şi supt păretele casei. Uşa dela coridorul de dindos e smuncită, sare din clampă, oamenii se năpustesc îmbulzindu-se, o lumină scânteie şi descopere deodată guri de puşti... O voce porunceşte: Nu mişcaţi! la pământ! — Atunci abia au avut vreme să vadă şapte ori opt matahale în cojoace şi burci, cu obrazurile acoperite cu saci borteliţi în dreptul ochilor.

Unul era căpitan. Acela poruncea c'o voce răpezită, prefăcută şi subţiată. După câte rânduia el, se vedea că afară erau străji, şi argatul sta şi el sub puşcă. A pus pe ai casei la pământ. I-a acoperit cu ţoale. Le-a pus caraulă. Pe urmă au început a cotrobăi prin toate colţurile casei. Au deschis *comodele* şi *sunducele*, vânturând tot din ele. Au spart cu *lomuri* ungherele, cotloanele sobelor, sondând pretutindeni... Şi aşa *se porăiau* ca acasă la dânşii, scuturând pânză după pânză, carte după carte, desfăcând cadrele de pe păreţi, scociorând dosurile icoanelor, pernele, saltelele, tot... Aşa, vreme de două ori trei ceasuri. Şi'ntr'una întrebau de bani şi ameninţau. — Şi se dădeau drept Români... Că ei au venit dela Iaşi. Că trebue *negrieşit se pliece cu trienul*...

— Ei se dădeau drept soldaţi români, zice bătrânul. Dar limba-i da de gol. Trebuiau *negrieşit* să *pliece*... Am înţeles că trebuie să fie nişte Ruşi din Poiana, nişte scăpaţi din *ostrov*...

Au avut vreme să cerceteze tot şi să aleagă ce le trebuia. Au luat bani, amintiri vechi de aur, rămase din alte vremuri, pânzeturi de toate felurile, şi s'au încărcat ca la o nuntă. Iar în vremea asta bătrâna gospodină bolnavă de inimă se zbătea moale sub ţol şi bătrânul mazâl se ruga, pentru dânsa, de-un păhar de apă...

Insfârşit, oamenii mascaţi au plecat după ce au făcut felurite ameninţeri, zângănind armele şi gesticulând ca la teatru... Afară, pe vale, au tras câteva focuri, ca să steie sătenii liniştiţi în cotloanele lor, şi ei s'au cufundat în întuneric.

După alte trei ceasuri, plângerea a ajuns la jandarmi. După patru zile, „se prezintă la faţa locului“ un domn plutonier ca să vadă ce-a fost. Ii era somn însă şi se arăta foarte plictisit de atâta bătaie de cap. — In toate părţile umblă hoţii şi ei, săracii, nu mai au răgaz. Intr'una trebue să umble cu constatări pe urmele lor. Parc'ar fi de dârvală! Ce-i şi cu hoţii *ăştia* cari nu se mai astâmpără!

In ochii bătrânului mazâl, cum isprăvea povestirea, erau lacrimi de neputinţă şi de durere.

— Nu mi-i atât c'au deşertat casa, zise el cu obidă, dar parcă îmi tremură ş'acuma sufletul de scârbă că s'au stropşit la mine nişte păcătoşi şi m'au supus, şi m'au ţinut supt pistoale atâta vreme. In noaptea aceia am albit. Eu de asta n'am să mă pot mângâia! — Mi-i ruşine puţintel şi pentru jandarmi! — adaogi el c'un zâmbet palid.

ODRASLE BOEREŞTI

Drumul din Cotiugenii-Mari la Soroca trece prin Cuhureşti. Un sat mare se desfăşură pe coastele unei văi line. Trăsura lunecă deodată pe un drum şoseluit. Inainte-ne se înalţă aşezările unei gospodării de cărămidă şi piatră.

Mergem în tovărăşia unui vrednic şi cărunt mazâl, căpitanul Alexandru, care-şi aduce aminte de demult.

— Aici în dreapta, ziee el, unde-i hogeagul cel mare ca de fabrică, e o moară... Acu văd că stă: parcă şi-ar fi dat sufletul. Dar înainte vreme o auzeai gâfâind cine ştie de unde! Măcina tot anul grâul de pe lanurile boerului ş'ale noastre... Bună moară! Aici ne făceam noi făina cea albă pentru cozonaci. Dincoace, uitaţi-vă, e curtea, leagănu-l Bogdăneştilor. Acum văd că se risipesc zidurile şi cad grajdurile. Grădina cea mare, de care se vorbea ca de-o minune, se părăgineşte. Au pierit florile —

şi spre ferestreie nalte prinde a năvăli dudăul... Cerdacurile şi scările de piatră prind a se coji ca de boală. Toate au o înfăţişare de singurătate şi de spaimă... Aici a fost curtea unor boeri moldoveni: trecem pe lângă ea ca pe lângă un ţintirim...

Căpitanul Alaxandru ne vorbea cu adâncă părere de rău despre ruina acestei frumoase gospodării. In adevăr, la fiecare pas întâlneam urme de energie luminată şi preocupări civilizate. Pe întinderea proprietăţii, şosele. In gospodăriile satului, rânduială. Şcoala cu împrejmuire bună şi cu plantaţii... Munca ogoarelor se făcea cu maşini şi unelte perfecţionate. In grajd creşteau vite selecţionate...

— Mai ales de caii lui era foarte mândru Bogdan... ne spune tovarăşul nostru.

Şi cum mergeam lin în pasul cailor, ridicând o costişă, căpitanul Alexandru, năvălit de amintirile trecutului, se întoarse pieziş spre noi zâmbind cu blândeţe...

— Bogdan aista, grăi el, era din vrednică seminţie, era Moldovan de-a noştri. In casa bătrânilor lui nu se auzea vorbă străină. Şi nici limba acestuia tânăr nu se împleticea... El crescuse între lanuri şi codri, între Prut şi Nistru, în Moldova aceasta a noastră... Ii plăcea mireazma brazdelor şi nu înţelegea să se înstrăineze pe la Petersburg, ori la Moscova, ori în altă parte de lume, la mama dracului, cum făceau alţii... Aşa, pe-ici-pe-colo, se mai găseşte în Basarabia câte-un Moldovan bun, între cei

mari ai lumii... In vremea Rușilor, când toți cei bogați să sileau să liorbăiască ca stăpânii și-și cârneau ruseşte nasul când auzeau graiu moldovenesc, — la dânșii găseai pe masă o carte în limba părinților. Și la zile mari, puneau șase cai la droșcă și se duceau la o mănăstire ca s'asculte cântările cele blânde de la strana moldovenească. Am avut și boieri de aceștia, puțini ce-i dreptul, dar cu atâta ne-au fost mai dragi.

Ceilalți parcă erau de alt neam și de altă lege.

Iaca, uitați-vă, dincolo, pe culmea celuilalt deal, în urmă. Acolo, între plopi rari, se arată un fel de așezare. Acolo este o căsuță, un grajd și o livadă. Acolo, dedemult a fost așezarea lui Bonciu. Bătrânul cel vechiu a dus-o o vreme, cu fala lui, cu petreceri, cu baluri și cu drumuri prin străinătăți. A lăsat cam puțin urmașilor. Dintre ei unul s'a așezat aici. Dar n'a stat mult. Lui îi plăcea între cinovnici, între fireturile și trufia rusească. S'a dus la Petersburg și acolo s'a așezat între slujbașii cei de credință a împărăției. Iaca într'o bună zi, vin doi feciori ai acestuia și s'așează aici, între plopi. Slujbașul împăratului murise la o paradă, — și lor nu le rămăsese decât moșioara aceasta bătrânească.

Bătrânul mazâl, înfierbântat, povestea viu și colorat. Sosirea prăpăstloasă a acestor juni auriți al Capitalei în lumea aceia de răzăși făcuse vâlvă mare. Tinerii Bonceşti căzuseră la ve-

chiul cuib moldovenesc cutezători, falnici, privind de sus pe nenorociţii pământeni. Fără nicio îndoială, se socoteau plămădiţi din alt aluat; se uitau pe deasupra capetelor vecinilor lor, îşi umflau nările, vorbeau muscăleşte şi răsfrângeau dispreţuitor buzele când prostul graiu al localnicilor le lovea urechile.

Căpitanul Alexandru zimbea subţire povestindu-ne aceste lucruri.

Iată-i pe amândoi feciorii străini de neamul lor umblând cu măreţie prin săraca gospodărie părintească... Ei cunosc lumea strălucită, ei ştiu să se poarte după rangul lor, ei vor să dovedească o putere ş'o fală cum nu s'a mai pomenit... Aduc vre-o treizeci de oi de Astrahan şi le pun trei ciobani. Aduc câni de soi din ţara Nemţilor... Aduc nişte vaci tiroleze. Aduc copoi şi ogari foarte nobili. Scot din cutii lustruite nişte puşti de vânătoare aduse cu trenul tocmai dela Paris. Poftesc la masă mare proprietarii din împrejurimi. Au bucătar cu scufie albă şi lachei cu mănuşi. Fac întocmai ca boerii cei fuduli ai Ruşilor. Aşaceva s'a mai văzut! Toată lumea se miră de strălucicia lor. Şi când fac o vânătoare şi vin şi bieţii mazâli cu puşti vechi şi cu câni ogârjiţi, — boerii aceştia nu-şi mai încap în piele de veselie şi-i întreabă pe ruseşte dela ce fabrici şi-au comandat armele şi din ce viţă li se trag câniii... Şi înhamă cai la troică şi se duc cu alai la pădure. Acolo câniii lor proaspăt sosiţi nu îndrăznesc să între în spinării... Copoii cei slabi

ai mazâlilor scot iepurii la poteci şi puştile cele proaste bat mai bine decât cele nouă şi înflorite... Aşa ciudăţenie nu s'a mai arătat niciodată, de când e ţara Moldovei, — şi boerii cei falnici îşi bat câinii cu nagaica şi-şi stupesc puştile cu ciudă... Iar mazâlii se privesc cu coada ochiului şi tuşesc cu înţeles.

Vacile cele dela Tirol nu pot îndura frigul iernei în perdele şi ies ca nişte umbre bătute de vânt în primăvară. Iar cele treizeci de oi nu pot da atâta lapte cât trebue ca să hrănească ciobanii şi câinii.

Odraslele Bonceştilor se uită ca la o minune în jurul lor: vacile se culcă la pământ şi mor; ciobanii se duc să-şi caute alt stăpân... Vine un negustor şi cumpără troica. Gardurile cad. Suflă vântul prin ferestre sparte. Mazâlii, când trec pe acolo, au un fel de zâmbet, de-ţi vine să tragi în ei cu puşca...

Ce-i de făcut? Îşi lasă paragină moştenirea părintească şi-şi iau zborul către corbii ceilalţi dela Chişinău... Acolo croncănesc ei în de-ei, — şi iată-l pe unul trimes ispravnic undeva pe la Cavcaz, iată-l pe altul judecător de pace în ţinut...

Aici fruntea mazâlului nostru se posomoreşte:

— A venit judecător între noi. El plângerile noastre în limba părinţilor noştri nu le'nţelegea. Ţinea norodul la uşă cu căciula în mână. Vorbea cu asprime în limba celor dela Moscova. Căta posomorît şi cu dispreţ la noi, pămân-

tenii, şi lovea în noi fără cruţare... Asta a făcut aici un urmaş de boer pământean... Acu l-a mânat şi pe el de-aici furtuna, — s'a dus să. croncănească cu corbii lui în pustietăţile de peste Nistru...

Căpitanul îşi opri o clipă caii în vârful dealului, de unde se vedea până departe sate, livezi şi lanuri, supt revărsarea de aur a soarelui de Julie.

— Bine-a făcut că s'a dus, sfârşi el cu pătrundere. Pământul nostru nu-l mai cunoştea!

CASĂ DE MAZÂL

Era în anul revoluției ruseşti, când, ca prin farmec, deodată căzuse graniţa Prutului. Într'o sară, în vechea capitală a Moldovei, câţiva artişti ne întâlniserăm la o primă agapă prietinească cu Basarabeni de pe frontul rusesc. După o sută cinci ani, se adunau urmaşii celor dispărţiţi silnic, se recunoşteau emoţionaţi şi-şi împărtăşeau cu ochii în lacrimi nădejdile viitorului.

In sara aceia tovarăşul meu, cu care rătăcesc acuma pe căile Basarabiei, ne-a afirmat c'o deosebită mândrie că e „Mazâl de la Nistru".

Acuma mă încredinţez că avea drept să fie mândru.

Mazâlii şi răzeşii dintre Prut şi Nistru sânt o categorie deosebită şi puternică de Moldoveni. Ii întâlnesc necontenit în drumurile mele din Soroca şi Orhei. Gospodăriile lor de

proprietari mijlocii sânt pline şi îmbelşugate. Trăiesc liniştiţi în vechile moşteniri, în sate cu nume însemnate pe pergamentele altor veacuri, şi Rusia ţaristă i-a respectat.

— Mazâlii şi răzeşii sânt *neamuri*... îmi zice tovarăşul meu. Caşi'n vremea vechilor Domni pământeni, ei se ţin deosebiţi de ţărani. Nu de mult ne-am sculat chiar împotriva împărăţiei moscovite pentru drepturile noastre. A fost atunci când s'a hotărît, prin ucaz, să fim împliniţi pentru dări de cinovnicii statului. Obiceiul nostru era să ne adunăm singuri dările şi să le răspundem fiscului printr'un împuternicit al nostru. Era o fudulie de *dvoreni* dacă vrai, dar noi ţineam la asta. Şi n'am primit să vie să ne împlinească nimeni. Atunci s'au sculat sate multe, după vechea datină a Sorocenilor şi Orheenilor, ş'au stat cu puşca şi cu sabia împotriva Cazacilor stăpânirii. S'au bătut şi şi-au risipit sângele,—şi obiceiul cel vechiu a rămas nestricat.

Printre frumoase şi bogate holde, cu spice grele uşor legănate de vânt, întrăm, eu şi tovarăşul meu mazâl, într'o asemenea cuprinsă gospodărie. Casa şindilită e împresurată de livadă cu poml aleşi. Ograda largă cuprinde şuri, şoproane şi grajduri. In faţă, până'n pârău, se întinde, printre alte gospodării, loc de păşune. Dindosul casei ş'al livezii pornesc spre zare de deal ogoarele cu sămănături de grâu, orz şi popuşoi. Departe,

cine ştie unde, la o sprânceană de pădure, se arată o aşezătură de prisacă ş'un loc de vie.

— Acestea sânt pământurile . bătrâneşti... ne lămureşte căruntul mazâl de gazdă. Avem aici vre-o şaizeci de *desiatine*, — fără pădure... In alt loc avem şi partea soţiei...

Stă în faţa noastră prietinos şi bun. Imi arată ce are, îmi lămureşte ce-l întreb.

— Am trecut prin grele vremuri, când s'au ridicat răii să dărâme aşezămintele omeneşti. Acuma putem mulţămi lui Dumnezeu că'ntr'o privire avem pace.

— Vra să zică, au trecut şi pa-aici bolşevicii...

— Debunăsamă. Asta-i boală grea şi molipsitoare.

— Mă rog, aşi putea să'ntreb, stăruesc eu, ce au vrut ei aici şi ce-au socotit să săvârşască?...

— Intr'o privinţă au şi săvârşit, îmi răspunde zâmbind gazda. De-atunci a pornit norodul să strice gospodăriile boierilor — şi a rămas să se împartă pământurile...

— Dumneta ce zici de asta?

— Ce să zic? Lumea, precum se vede a avut nevoie, căci trăia în strâmtoare. Dar gospodăriile pe care le-au stricat nu mai sunt ei în stare să le ridice...

Deşi-mi grăeşte cam învăluit, simt că am de-face cu părărea unui om care priveşte lumea altfel decât cei ce vor s'o tulbure şi

Pagină lipsă

Pagină lipsă

RAZEŞI ŞI MAZÂLI DE LA NISTRU

La Cotiugenii-Mari, văd casa bătrânească a părinţilor lui Simeon Murafa. E o aşezare curată, cu cerdac şi chilioare pline de scorţuri, — care aici se chiamă războaie. Mama lui Murafa ne arată odaia în care s'a născut prietinul nostru mort aşa de tragic, biblioteca lui românească şi toate amintirile mărunte în care, pentru ea, ş'acum nemângâiată, tot mai stărueşte ceva din cel dus...

Când l-am văzut întâiu pe Simeon Murafa, acest mazâl mândru şi Moldovan ireductibil, era într'o sară de toamnă.

Războiul nostru pornise. Copacii se dezbrăcaseră de frunze; vântul venea cu veşti rele din tristul pământ al Olteniei. Ploi reci şi neguri îmbrăcaseră munţii moldoveneşti unde soldaţi trudiţi, cu ochi neguroşi, nedormiţi zile şi

nopți, de săptămâni și luni se băteau cu îndârjire eroică.

Dinspre Prut, pe drumurile ude și desfundate, năboiseră oștile Țarului. Coloane nesfârșite treceau : artilerie, cavalerie, infanterie. Treceau încet oamenii Rusiei, cenușii și nehotărîți ca stepele. Veneau ca dintr'un neștiut și parcă n'aveau țintă. Făceau popasuri lungi și mâncau turme de vite și munți de pâne. Veneau de zile multe și nu mai ajungeau pe linia de foc a regimentelor noastre.

Cântau tărăgănat și armonios, aceiași și aceiași în uniformă împărătească ; erau însă o sută de neamuri dintr'o sută de ținuturi : din Siberia și Turchestan, de la Urali și Caucaz, din adânca Moscovie, din Finlanda și Polonia, din toate colțurile uriașei împărăți i. Erau turmele de jertfă ale țarismului, împânzind amărîta noastră moșie, împinse de scopurile ascunse ale stăpânilor lor, aduse în realitate de un destin tragic și misterios.

In sara aceia, pe-un vânt răsunător, cineva bătu la poarta noastră singuratică.

Era un străin,—unul din nesfârșita mulțime cenușie.

Dar străinul acesta rosti un cuvânt de salutare în limba părinților noștri. Il întîmpinarăm veseli și mișcați.

Soarta aducea între noi pe un frate. Purtat de porunci străine, el se abătea din drum, rostea

numele meu şi intra în căminul nostru ca să vorbim la lumina lămpii liniştite despre Moldova..

Străinul acesta venit să mă caute într'o sară de toamnă în Folticeni, în fundul ţării, era Simeon Murafa.

N'aşi putea spune cât am fost de mişcat. Mi se părea că mă aflu în faţa unei tainice orânduiri a destinului.

Priveam pe „muscalul" acela voinic şi plin de viaţă, cu ochii scăpărători şi însufleţiţi... Era într'adevăr un sol din înstrăinata şi pierduta Basarabie.

Nu. Basarabia nu era nici pierdută, nici înstrăinată. Murafa venea cu veşti ciudate din ţara strămoşilor noştri. Venea cu veşti bune şi-mi vorbea hotărît despre începuturile acelor frământări care nu mult după aceia trebuiau să prefacă în fum şi dărâmături neiegiuita împărăţie a pajurei cu două capete.

— Noi aşteptăm, îmi zicea el zâmbind şi privindu-mă ţintă. Din tot ce se petrece în Rusia, din presa dezlănţuită, din nemulţămirile care fierb înăbuşit în adâncuri, din slăbirea vechilor încătuşeri şi surparea autorităţii, din toate, se vede că ziua pe care o aşteaptă noroadele nu-i departe... Aşteptăm şi nădăjduim soare nou pentru Basarabia.

Prutul nu mai era o graniţă. Murafa îmi mărturisea că soldaţi de-ai lui, „de la noi de-acasă",

făceau foarte des drumul înapoi, încărcaţi cu cărţi de-aici.

— Bate vânt către noi şi mâni se vor deştepta cei adormiţi, adăugea el profetic. Cartea cu slovă românească, orice carte care vorbeşte inimilor de la noi, este o sămânţă ce va rodi însutit ca şi sămânţa cea bună a Evangheliei.

Am stat mult sfătuind în noaptea aceia de frăţie; am deschis cărţile cronicarilor şi am chemat între noi, cu ochi înlăcrămaţi, trecutul frumoasei şi nefericitei noastre Moldove.—Apoi ne-am despărţit cu părere de rău într'un târziu, în noaptea neagră şi ploioasă.

Coloane de artilerie treceau prin întuneric, spre necunoscut. Nu vedeam ostaşi, nu vedeam cai,—auzeam numai mişcarea neostoită, măcinarea aspră a şoselei,—şi din când în când un sunet, o comandă în limbă străină.

„Muscalul" mi-a strâns mâna şi a plecat...

De această sară de toamnă a anului 1916 mi-am adus aminte când, un an după aceia, m'am oprit la mormântul aceluia care căzuse pentru ai lui ca un mucenic.

Furtuna se dezlănţuise, Basarabia se eliberase aşa cum îmi vorbise şi dorea el în noaptea aceia de toamnă; roadele străduinţelor lui de fiecare clipă în zbuciumatul an al revoluţiei eşeau la lumină: el nu mai era printre noi, se odihnea întru Domnul în ţintirimul dela Chişinău, supt un cer strălucit şi într'un pământ slobod... Icoana prietinului mort îmi apărea şi acuma iarăşi, mai vie, în casa copilăriei lui,

lângă melancolicii lui bătrânl. Mi se reîntoarse în suflet şi'n amintire solul care umbla în nopţi de toamnă pe drumurile Moldovei, în mijlocul unei oşti străine, visând şi pregătind viaţa nouă pentru Basarabia.

Il simţeam în mine; căci el e dintre aceia care se întorc din veşnicie şi nu ne mai părăsesc niciodată.

Când ies în pajistea curată a ogrăzii, satul întins, cuprinzând peste două mii de gospodării, revarsă clădiri albe pe văi şi costişe, în livezi şi grădini. Cele două biserici înalţă turnuri de piatră. Şi de-acolo privind, tatăl lui Murafa, mazâl bătrân, ne dă unele lămuriri asupra satului. E întemeiat din vechi zile, de „neamuri". Pe urmă, cu vremea, s'au aşezat lângă gospodăriile răzăşeşti şi mulţi ţărani. Totuşi şi astăzi satul e bine despărţit în două. Şi „neamurile" greu şi foarte pe'ncetul se amestecă cu ţărănimea...

Ş'aici ca'n multe locuri din ţinuturile pe care le cercetez, găsesc stăruind trufia răzăşească. Conservatismul şi mândria obârşiei se vădesc numaidecât, „după vorbă, după port". Casa mazâlului e mare, cuprinde mai multe încăperi; e „mobilată"; găseşti în ea amintiri din trecut: covoare şi horbote, portrete, urice şi cărţi. In gospodărie, vite alese, strânsură din belşug. Cămările pline de bunătăţi. Bucătăria urmează şi ea cerinţele, unui gust mai subţire Vinul, - carele îndulceşte amărăciunile omului, în casa mazâlului pare şi el ieşit dintr'o viţă mai aleasă.

Mazâlul se duce la târg într'o trăsură pe arcuri. In straiele lui de şieac, mânând doi cai buni cu trap răpede, deşi trăsura-i cam clămpăneşte din încheieturi, el se simte *cineva*. Soaţa lui stă alături, dreaptă, într'o mândră gătează de borangic. Când intră printre dugheni, negustorii toţi ies în praguri şi-l salută...

Tovarăşul meu îmi povesteşte între altele că aşa a cunoscut pe vremuri la Alcedari, lângă apa Nistrului, pe Grigore Fotescu, mazâl cu nume prea ştiut.

Cine nu văzuse în ţinutul Sorocei pe căpitanul Grigore Fotescu! Cine n'auzise de caii lui, pe care îi aducea din depărtate tabunuri moscovite! Cine nu vorbea de prisaca şi via lui, de oile lui, de ogoarele lui!

In gospodăria lui umblau argaţii ca albinele: Gospodina avea femei la tors şi la ţesut. Intr'o camară, pe o laiţă largă, la anumită vreme a anului, totdeauna sta cucuiat un Jidov meşter, care cosea şiac şi potrivea blăniţi de *hulpe* şi de miel... Şi gospodarul, dupa ce se întorcea dela câmp şi descălica în mijlocul ogrăzii, îşi punea în şold mâna care ţinea *nagaica* şi privea încruntat în juru-i.

Erau pe atunci vremuri bune. Când prindea căpitanul Grigore oaspeţi în casa lui, la sărbătorile de iarnă ori la Paşti, apoi nu-i lăsa cu una cu două. Mesele se ţineau lanţ şi cântau lăutarii răzimaţi de uşorii uşilor. Vinul cel bun din fundul pivniţei sfârâia în pahare. Iar la grajd

stăteau străji cu poruncă grozavă, precum că nimeni n'are voie să înhame şi să plece...

Când căpitanul Grigore intra, de pildă, în târg la Raşcov, ca prin farmec eşeau capete bărboase în uşi. Dela o dugheană la alta negustorii îşi aruncau ştirea cea mare:

„A venit căpitanul Grigore!" In juru-i se strângeau negustorii şi mîsiţii lui cunoscuţi. „Ce mai faci, căpitane Grigore? — Cum ai călătorit, căpitane Grigore? — Cum se află *sudarinia*? Ce-ţi fac copiii, căpitane Grigore? — Ce-am putea cumpăra dela dumneata, căpitane Grigore?"

El se simţea tare şi fudul, în mijlocul tuturor negustorilor acelora umiliţi. Îşi mângâia mustaţa, apoi îşi punea o mână în şold şi striga scurt, cum avea obiceiul:

— Hăt! ţâst! da voi cum o mai duceţi, năcăjiţilor?

— Vai de capul nostru, căpitane Grigore. Batem războiu cu sărăcia!

— Hăt! ţâst! Voi, bre, sânteţi nişte şireţi.

— Nu, căpitane Grigore, nu sântem şireţi, sântem năcăjiţi, precum spui. Ne pare bine că ai venit în mijlocul nostru, sănatos!

— Cum?

Că ai venit în mijlocul nostru, sănătos, căpitane Grigore!

Aşa? ţâst! bine! la să intrăm colea, să stăm puţintel de vorbă!

— Da, căpitane Grigore, să intrăm şi să vorbim.

— Hăt! care-i mai mare aici? la să vie care-i mai mare aici şi s'aducă nişte oale cu vin!

— Să vie! strigă negustorii. A poruncit căpitanul Grigore să vie care-l mai mare alci, s'aducă nişte oale cu yin.

— Hăt! numaidecât! eu vreau să cinstesc cu cunoscuţii mei şi să stăm de vorbă.

— Aşa, căpitane Grigore, să stăm de vorbă. Să bem o ulcică de vin, da să vorbim şi de afaceri. Aşa se poartă oamenii cuminţi şi dumneata eşti om cuminte, căpitane Grigore.

— Hăt! ţâst! să vorbim!

Când începe vorba de vânzări, de cumpărări, de preţuri, — subt mândria şi fala căpitanului Grigore deodată răzbate viclenia cu ochi ascuţiţi a mazâlului. Şi pentru această veghere statornică a minţii şi straja a intereselor lui, negustorii au şi mai mare admiraţie, şi mai mare dragoste către căpitan Grigore.

Ochii aceştia ageri în care luceşte şi mândria de neam, îi cunosc încă de pe când răposatul între buni şi drepţi Simeon Murafa, în lungi seri de prietlnie, îmi vorbea despre „răzăşii şi mazâlii dela Nistru...“ Ochii aceştia ageri îi întâlnim şi'acum necontenit în calea noastră, pe când străbatem uliţele cu cuprinse gospodării răzăşeşti prin Cotiugenii-Mari...

INTELECTUALI

— Astăzi nu ne-am văzut toată ziua, îmi zice zâmbind unul dintre feciorii bătrânului meu mazâl de gazdă. Am fost la adunat fân tocmai supt pădure...

Păliţi şi aprinşi de soarele de lulie, cu capetele goale şi desculţi, numai în cămăşi slobode peste pantaloni, cei doi flăcăi se învârt în jurul *şarabanei*, — unul rânduind uneltele, altul deshămând caii. In lucirea amurgului, capetele lor tunse „chilug“ strălucesc. Cu braţele vânjoase, cu mânile înegrite, sprinteni şi nervoşi, mişcă din loc căruţa grea, stăpânesc în frâu caii, —apoi, cu glasurile învăluite de trudă, se sfătuesc cu bătrânul pentru munca de a-doua-zi.

— Mâni trebue să începem a tăia orzul în deal, vorbeşte cel mai mare. Nu-l mai putem lăsa

— Să l începem cu ajutorul lui Dumnezeu, răspunde gazda.

Păşind domol şi 'ncet, tinerii întră în odăiţa plină de umbra înserării, şi'n liniştea care se statorniceşte, stând cu coatele pe masă, ascultă cîntecul monoton al samavarului.

Amândoi flăcăii bătrânului mazâl de gazdă sunt studenţi. Când era Prutul graniţă, învăţau la Kiew. Acuma îşi isprăvesc studiile la Iaşi.

Ii cunosc mai de mult. Au făcut parte şi din oastea ţarului. Au străbătut tot apusul marei împărăţii în imensa frământare a războiului, de la Baltica până'n Carpaţi. Revoluţia i-a surprins pe frontul românesc. Atunci, tresărind deodată din inerţia „marelui compresor", au prins cu înfrigurare a organiza pe soldaţii moldoveni. In vremea aceia i-am cunoscut. Cu alţii, mulţi şi însufleţiţi, porniseră aici, în faţa tunului duşman, războiul al doilea, al dezrobirii. La cuvântul lor bun răspundeau soldaţii cenuşii, în limba cea dulce şi moale moldovenească. Comitetul lor odată organizat, se începu lupta pentru desfacerea Basarabiei de la stăpânirea rusească...

A fost o îndoită luptă, grea şi aprigă. Luptă cu comandamentul, care, deşi furtuna *svobodei* bântuia Rusia, nu înţelegea de ce fel de libertăţi deosebite au nevoie Moldovenii, luptă cu mulţimea pasivă de la căminuri peste care o sută de ani de izolare aşezase un văl de întunecoasă indiferenţă.

Pe frontul românesc în munţi, şi la Odesa, studenţii moldoveni, soldaţi şi ofiţeri ai ţarului, au început a fierbe. Deodată căzură perdelele negre şi intră lumină în vechea ocină moldovenească dintre Prut şi Nistru. Deodată miile de soldaţi, care se bătuseră pe imensul front, în jurul marilor cetăţi ale lui *batiuşca* ţar, miile de soldaţi ai Basarabiei duşi la jertfă pentru scopuri neînţelese,—începeau *s'audă* limba din văile Carpaţilor şi să 'nţeleagă foarte uşor ceiace voiau studenţii să-i facă să înţeleagă. Deodată cuvântul lor de-acasă începea să aibă un înţeles nou şi tânăr. Deodată amintirile nedesluşite ale trecutului, păstrate în cântecele şi'n istorisirile bătrânilor, izbucniră ca o lumină biruitoare. Frontul basarabean din Carpaţi deodată se întoarce, ca să aşeze la Nistru bourii graniţelor vechi...

In această plină şi fierbinte acţiune am cunoscut pe feciorii bătrânului meu mazâl de gazdă. Pe urmă i-am văzut între îndrăzneţii cari rupeau de la marea Rusie „republica moldovenească". In sfârşit, i-am văzut în acel sfat al ţării, care trebuia să desăvârşască unirea. Studenţimea basarabeană a avut un rol covârşitor în anii aceştia dramatici. Acuma, pe întinsele lanuri ale ţării, se coceau grânele. Feciorii mazâlului se întorseseră la gospodăria părintească. Domnii „deputaţi", cu capetele goale, cu braţele vânjoase în soarele fierbinte, munceau pentru cuibul păr i tesc...

Privindu-i şi ascultându-i grăind în sara aceia de Iulie, la masa îmbelşugată, mi am dat samă mai bine şi despre acest suflet nou pe care „basarabenii“ îl aduc printre studenţii universităţii ieşene.

Tinerii aceştia au trăit în Rusia de ieri. Au trăit între intelectualii aceia cari de un veac şi mai bine se zbat şi se jertfesc pentru libertate, frământând în conştiinţa lor toate marile probleme sociale. Spiritul acestor cruciaţi ai dreptăţii la noi n'a fost cunoscut. El înlătură ca pe ceva netrebnic minciuna convenţională, ticăloşia filistină în care ne zbatem. Aceşti purtători de idealuri umanitare se scoboară la popor. Ei propagă şi credinţa nouă şi se jertfesc pentru ea. Se găsesc în istoria revoluţionarilor ruşi, pilde de jertfă necondiţionată aşa de măreţe, încât întunecă paginile cele mai crunte ale martirologiului creştin...

O răsfrângere a acestui mediu mistic, naiv şi drept, măreţ şi sumbru, primise sufletul celor doi feciori ai mazâlului meu de gazdă. De aceia lepădaseră hainele situaţiei lor,—de aceia ieşiseră iar în soarele curat, cu fruntea slobodă şi cu pieptul desfăcut; de aceia nici o clipă nu se gândeau la toate funcţiile de toate felurile pe care le cucereau înfrigurați, cu gânduri de grabnică îmbogăţire, fraţii din regat. Ei vorbeau, cu paharele de ceaiu în mână, despre universitatea lor de la Iaşi şi despre prefacerea vieţii studenţeşti...

— De la această prefacere atârnă viitorul. îmi zise cu pătrundere cel mai mare. Universităţile Rusiei au dărâmat întunericul şi oligarhia..

Hotărîrea şi pornirea lor mă încredinţau. Aşa este. Tineretul nostru are cel puţin de-acum înainte la noi o mare menire... Destul ne-au dat universităţile mercenari şi budgetivori. A venit vremea să ne deie şi oameni.

MĂNASTIREA

Bătrânul meu mazâl de gazdă mă purta într'o zi printr'un colț ascuns al moșioarei lui din acel frumos ținut al Sorocei. Era supt o sprânceană de pădure, într'un gavan de vâlcică deschizându-se ca o tăinuită grădină. Se vedeau buchete de copaci rari, tufărișuri, ș'o colibă singuratică. Cum scoboram, în liniștea după-amiezii, prinse a se lămuri în singurătate ca un ușurel zvon de albine.

— Aici stă „călugărele", îmi zise mazâlul.

Printre copaci, în fundul vâlceleĭ, zăream un om — desculț, cu capul gol, într'un cămeșoiu,— care umbla plecat asupra pământului. Se ducea, se întorcea. Într'un timp ridică fruntea. Poate auzise sunet de glasuri. Și de bună-samă că ne văzu, — căci dispăru pe dată, printre buchetele de verdeață.

— Își caută undeva, pe o creangă, anteriul și comanacul, grăi râzând tovarășul meu.

I-am îngăduit în vara asta să-şi facă alci o leacă de grădină. Când ne-a zărit, îşi uda legumele cu apă din fântână... Trăieşte în vălcica asta ca într'o săhăstire şi tot îmi bate capul cu un plan al lui...

— Ce plan ?

— Aí să vezi. Vra să facă aici mănăstire.

Cum străbăteam pe o cărăruşă, printre mlăzi bogate, iată că se râdică dintr'o margine de răzor şi „călugărele". Şi-a pus comanacul. Işi încheie paftalele curelei de-asupra rasei. Şi-a vârît picioarele goale în nişte papuci de piele scorţoasă. Ne întâmpină grăbit, ploconindu-se cu zâmbet de smerenie.

— Vă poftesc cu dragoste. Cu plecăciune, Alexandru Nicolaievici. Poftiţi la umbră.. Poate doriţi un strop de apă rece... Noi aici sântem săraci şi năcăjiţi şi n'avem încă nimic. Dar umbră pentru hodină este, că-i dela Dumnezeu.

Călugărul tovarăşului meu e un om tânăr încă, nalt şi voinic ca un haiduc. Se mişcă sprinten în rantia lungă şi din când în când îşi scânteie spre noi ochii aplecaţi.

— Ce făceai, părinte, când coboram noi de sub pădure? întrebă mazâlul.

— Ce să fac? răspunse cu umilinţă călugărul. Am pus câteva răsaduri de curechiu azi— şi acuma le udam. Am făcut şi noi aici ce-am putut şi cât m'au ajutat două braţe! Avem legume de toate felurile, şi cresc frumos cu ajutorul lui Dumnezeu...

Printre copacii rari, se aliniau răzoare.

Aproape de noi, supt un tufar, se deschidea ochiul negru al unei fântâni.

Alăturea de ghizdele, zăcea pe-o coastă, aruncat în fugă, un vas mic de tablă albă.

— Iaca, de tinicheaua asta am aninat o frânghiuţă; — ş'aşa scot apă din fântână... Cu ea mă năcăjesc şi-mi ud răsadurile...

Vasul a fost găsit la o margine de drum. Frânghiuţa e împletită din câteva fire de cânepă smulse din capătul unui ogor. Lângă coliba goală, câteva unelte tot cam în acest chip alcătuite. Parc'am fi într'un ostrov singuratic, la sute de poşte departe de lume.

— Şi cum hălăduieşti dumneata aici? întreb eu.

— Bine, cum dă Dumnezeu, îmi răspunde el cuvios, cu barba răzimată în piept şi cu ochii plecaţi. S'a milostivit Alexandru Nicolaievici să mă îngăduie în colţul ista. Aici e un loc frumos şi liniş it. După asta se unoaşte că-i frumos şi liniştit aici — că într'o zi, când stam eu între buruenile mele, iaca aud zvon de albine şi văd învălăindu-se un roiu.. L-am urmărit şi nu s'a dus departe. El venise să se aşeze aici. Şi-a ales căsuţa într'o scorbură de cireş. Aşa zilele acestea am de gând să-l scot şi să-l pun într'un ştiubei bun Şi după pilda gâzelor pe care le-a trimes Dumnezeu, şi eu m'am gândit că aici ar fi bine să aşezăm o sfântă mănăstire... Dacă ar dărui Alexandru Nicolaevici lui Dumnez u vâlcica asta, apoi eu aşi umbla în lume după milostenie, şi aşi

strânge dela fraţii creştini putere, ca să pot dura aici măcar un schit... Aici e ca'ntr'un raiu. Ş'ar cânta clopotele ş'ar sluji monahii pentru ertarea păcatelor tuturora...

Aproape de fântână, dintr'un trunchiu bătrân de măr, dăduse o coroană frumoasă de odrasle, pe care atârnau mere rumene.

— Iaca şi asta-i semn, grăi cu taină parcă omul din singurătate. Am scos mărului bătrân putregaiurile, l-am curăţit, şi'ndată a slobozit niăzi voinice. Bătrânul acesta e temeiul locului. Acolo s'arată că trebue aşezată casa lui Dumnezeu...

Treceam pe cărări, prin liniştea adâncă a vâlcelei, până la cireşul în care şi-au ales sălaş albinele. Călugărul mai aruncă odată, şi cu acest prilej, undiţa dorinţei lui spre sufletul netulburat al tovarăşului meu. In satul lui la Alcedari, dormitând cu faţa în sus spre cer, şi cugetând la o viaţă uşoară, de unde învăţase acest ţăran şiretlicul şi răbdarea diplomaţilor? de unde-i veniseră pornirile de cuceritor paşnic şi de organizator? Privirea lui era plină de o naivă viclenie. Mazâlul meu moştenise însă vechiul scepticism moldovenesc cu privire la obrazele bisericeşti... şi pe chipul lui nu apărea nicio umbră de înduioşare. Ceiace văzând schivnicul, începu a da samă de inersul grădinii, incredinţând pe Alexandru Nicolaevici că va fi mult mit cu partea lui din tovărăşie...

Intr'un tarziu ne strecurăm p haturi de popuşoi, cotim şi, ca prin farmec, vâlceaua , că-

lugărelui“ dispare. Parcă nici n'ar mai fi fost. Parcă rămăsese în altă lume, cu liniștea și cu zvonul ei de albine...

— După cât văd, zisei eu, călugărul dumitale are gânduri mari.

— Are, îmi răspunse mazâlul zâmbind. De când a dat peste cotlonul ista, tot vine la mine și mă ciocănește: că vra să facă mănăstire...

— Ei?

— Ei, dac'a fi să fie acolo mănăstire, mi-a trimete Dumnezeu răspuns mie, așa i-am spus. Dar eu mi se pare că am să pun acolo oleacă de vie, cum a mai fost în vremea veche... Gândul ista parcă nu vine dela Dumnezeu?

După zâmbetul tovarășului meu, înțelegeam desăvârșit că mănăstirea „călugărelui“ rămâne numai un vis al singurătății...

ROMANII

Pentru marea majoritate a Moldovenilor din Basarabia, *Romanii* sânt oamenii minunaţi cari au venit de dincolo de Prut.

Romanii sunt soldaţi, jandarmi şi funcţionari.

Intăiu au venit soldaţii, adică *muscalii* romani, când cu *sloboda*... Sfărâmăturile marilor oştiri ruseşti, în numele revoluţiei şi a libertăţilor, ardeau curţile, prădau şi chemau şi marea mulţime ţărănească dintre Nistru şi Prut la aceste manifestări puternice a vremurilor nouă. Un vânt de distrugere şi de nebunie pornise a sufla peste sate, când se arătară deodată, în marşuri grăbite, nişte oameni de departe, pe care Basarabenii nu-i cunoşteau...

In ticna satelor lor, nesupăraţi nici de învăţător, nici de cinovnic, ţărănimea grăia moldoveneşte, ştia ceva despre ţar şi despre marea împărăţie a Rusului, dar altceva, despre altă lume, nu cunoştea, şi amintirile trecutului căzuseră ca într'o mare a uitării ..

Deodată veniră aceşti *Romani*. De grăit gră-

iau cam ca Moldovenii: se înțelegeau. Erau oameni uscați, cu obrazurile arse, cu ochii amărîți. Erau rău îmbrăcați și aproape desculți. Se bătuseră cu dușmani covârșitori doi ani de zile. Cunoscuseră nenorociri și dureri fără nume.

Alăturea de ei, marea oaste a Rusiei dezertase și deslănțuise anarhia... Acești oameni ciudați de peste Prut se întoarseră și împotriva Rușilor cu armele. Și acuma îi urmăreau și în Basarabia. Veneau și'n această veche ocină a Moldovei să facă rânduială. Oamenii locului se mirau mai ales de cât rabdă acest ostaș năcăjit; se mirau de tăria și îndârjirea lui.

O ocupație militară aduce în chip firesc năcazuri. Ofițerii acestor muscali *romani* rechiziționau cam mult și des; unii tineri fără mustață, grăiau peste umăr, și ziceau *tu* mazâlilor și răzășilor cărunți, oameni cu greutate și cu cinste; argumentele solide și neprețuita înjurătură au dezonorat ici colo întâlnirea frățească, după mai bine de o sută de ani de despărțire... Cu toate acestea blajinii și bunii oameni înțelegeau oarecare lucruri pe care le puneau mai sus de trecătoarele năcazuri. La sfaturile de sară cu acești muscali noi, în jurul mesei primitoare de drumeți, Basarabenii înțelegeau că au de aface cu oameni de-o lege și de-o limbă; că acești oameni, năcăjiți, amărîți și depărtați de căminuri, au venit pentru slujba neamului aici și ca să pue zăgaz neliniștitelor și sângeratelor valuri ale anarhiei.

Incet-încet se recunoșteau. „Sângele apă nu

se face".

Vorba aceasta o spuneau deseori şi unii dintre ofiţerii *Romanilor*. Aceştia se nemeriseră oameni cuminţi şi buni. La uşa lor, pentru sfat şi dreptate, se îmbulzeau totdeauna gospodari şi muieri şi totdeauna se întorceau alinaţi. Cu alţii, mai svânturatici şi mai neînţelegători ofiţeraşi, lucrurile mergeau mai greu. Aceştia zvârleau cuvântul *bolşevic*, ca o palmă, în dreapta şi 'n stânga, înaintând ca într'o ţară inamică; aceştia veneau cu o înaltă ştiinţă a nomenclaturii sfinţilor din calendar; aceşti copii ai târgurilor lepădau cam des bonuri de rechiziţie pe petice de hârtie, iscălite invariabil *Popescu*, nume devenit fantastic între Prut şi Nistru.

Şi la Moldoveni, însă, se vede că toate năcazurile se rezolvă într'o glumă. Localnicii priveau zâmbind în juru-le, şi, împărţind pe aceşti *Romani* în două, botezau pe cei din urmă cu numele pribeagului neam al lui Faraon. „Ştialalţi îs Ţigani, domnule, căuta să mă încredinţeze surâzând un mazâl! Mai întâi suduie de spurcă pământul. Al doilea toţi se laudă că-s de neam mare şi au moşie"...

După muscali, au venit alţi Romani: jandarmii şi funcţionarii.

Jandarmii erau încredinţaţi că vechea administraţie moscovită însemna întuneric, groază, lănţuri, Siberia. Şi aducând blăudele şi civilizatele năravuri ale administraţiei din regat, se socoteau pionieri ai civilizaţiei într'o ţară bar-

bară... I-am văzut pe toți bine hrăniți și cu nasurile rumene, așa cum îi șade bine unui jandarm, — cunoscând și exercitând destul de bine funcția de mici tirani... Incolo, ceilalți funcționari s'au silit să nu desmintă temeinicele calități pe care cu toții le cunoaștem și le admirăm în vechiul regat. Toți lovesc cu aspră energie binecuvântatul pământ al acestei noi Californii — căutând ceia ce cred ei că e singurul rost al existenței omului.

Din acest motiv, deocamdată în Basarabia erarhia e cu totul alta decât la noi. Cele mai importante persoane în baiurile de la Telenești sânt domnul șef de jandarmi și domnul perceptor... In al doilea rând vine administratorul de plasă. Judecătorul, persoană retrasă și solemnă, nu înfățișează nici un pericol, nu eliberează permisuri, nu te amenință cu nimic; el e cel mai nebăgat în samă...

Totuși un Ovreiu din partea locului, pe când îi vorbeam de această ciudată rânduială, îmi răspunse c'un zâmbet fin:

— Intre cele bune venite de peste Prut, ți-o spun numai dumitale, noi numărăm pe judecători și pe doctori...

— Ai de spus ceva împotriva celorlalți?

— Nu, trăim bine, după cum vezi...

Se ploconi ceremonios în fața măririlor timpului, — apoi întorcându-se la mine, adăugi tainic:

— Nu este problemă fără dezlegare...

TELENEŞTI

La Teleneşti, în ţinutul Orheiului, erau minunate serile de Iulie. Spitalul instalat de doctorul G., un prietin, într'o curte boerească ruinată şi de mult părăsită, are o înfăţişare romantică în livada sălbătăcită şi între perdelele de zorele, cu turnu-i medieval în firidele căruia veghează neclintite bufniţi sure...

Proprietarul, boer moldovan, n'a locuit-o mi se pare niciodată. Abia a clădit-o, de atunci e mai bine de un patrar de secol, şi a şi abandonat-o, cu odăile ei proaspăt zugrăvite, cu terasa cea mare deasupra unei grădini multicolore, cu tot ce fusese pregătit pentru tihna unei vieţi îmbelşugate...

Nimeni nu s'a mai apropiat de ea. Era o casă oarbă, bântuită de duhuri necurate. Vânturile au început să ţiuie prin ferestre sparte; fantomele umezelii plângeau prin unghere.

Bandele de bolşevici, acum doi ani, cei din-

tăiu i-au rupt farmecul. Au dat drumul luminli forțând obloanele, au pus foc într'un corn al clădirii. Pe urmă a venit doctorul G. cu o echipă de sanitari și a amenajat cum a putut acest cuib pustiu. Acuma, în odăi largi, zac bolnavi cu fața în sus, ascultând tăcerea. Și vechea curte boerească, când vine înserarea, în livada sălbătăcită, lângă iazul luciu, capătă o înfățișare fantastică...

Stând pe terasa-i ruinată, priveam pe costișă, în față, luminile mărunte ale târgului. Din șesul larg, trec unde de răcoare. Din când în când străbate văzduhul deasupra noastră o pasere de noapte, cu țipet straniu... Și din mlaștinile șesuiui, neîntrerupt, neobosit și monoton, fără a alunga tăcerea, zvorăște cântecul broaștelor...

Târgul pitoresc, ca de pe o stampă străină, se ridică în terața până la sprânceana de pădure din deal, — de unde începe uriașul Codru al Orheiului... Pare o așezare veche de piatră, cu uliți liniștite, cu cinstită rânduială. Din când în când dintr'acolo, pe adierea serii, vine un tremur uscat de toacă... E o sonerie ciudată, o vibrare melodioasă de lemn, care tresare în răstimpuri printre celelalte vuete ale nopții.

— Acesta e semnalul străjerilor în Telenești... îmi lămurește doctorul G. Toți poartă aninată de gât o toacă. Și din când în când bat cu ciocănelele în ea...

In sara liniștită vorbim despre târg. E o așezare cu totul străină. E o colonie ovreiască,

adusă de Ruşi de mult aici, la marginea Codrului. E o „colonie agricolă". Cum administraţiile întemeiază totdeauna cuvinte, colonia aceasta agricolă a cinovnicilor e acuma o vrednică comunitate de negustori între sate de plugari.

Pe când vorbim, un sătean din împrejurimi se înfăţişază la domnul doctor.

— Ce poftești dumneata ?

— Apoi vrem *svidetenli*, ca să facem *raspo-rojenie la miravoi sudà...*

— Bine-bine..

Eu nu înțeleg nimic. Privesc tăcut şi deodată întristat pe urmaşul Codrenilor de la Ştefan-Vodă, care stă cuminte în umbră, aşteptând *svidetenli* pentru *miravoi*...

— Se pare că sântem într'un ţinut înstrăinat... zice râzând doctorul.

— Intr'adevăr, răspund eu cu strângere de inimă.

— Noaptea şi tăcerea înşală, răspunse sentenţios gazda noastră. Mâni, pe soare, în iarmaroc la Teleneşti, o să ne dăm mai bine socoteală...

In adevăr, de data asta cuvintele doctorului parc'ar fi picurat din turn, de la cenuşiile paseri ale înţelepciunii. Cum luci soarele pe întinderi, a-doua-zi dimineaţa, iazul cel fantastic luă o înfăţişare comună de baltă, şi drumul de ţărână, cu hârtopuri si glod, scutură ca pe niște lucruri netrebnice fantaziile nopţii. Teleneştii, pitorescul şi exoticul Teleneşti al depăr-

tării, deveni un înfiorător târguşor cu uliţi murdare, pe care le cutreerau porci şi câni ca nişte harnici agenţi sanitari...

— Porcii încă sunt mai numeroşi decât câniі... mă informă doctorul, şi toţi sunt proprietatea negustorilor ovrei.

Mă uitam în juru-mi. Fără nicio îndoială, mă aflam într'un târguşor dela noi, într'un târguşor ca cel în care am copilărit, cu crâşme, dugheni, iarmaroc de vite, colb, limonadă şi cerşetori...

Oamenii nu vorbesc nici de *rasporojenie*, nici de *miravoi*. Dezbat cu vicleană oratorie preţurile în iarmaroc, ori pe supt bolţile dughenilor, în cea mai curată limbă moldovenească... Aud nume ca 'n vechile urice: Plămădeală, Lapte-Dulce, Şepte-Fraţi, Bou-Negru... Şi încă un lucru şi mai minunat: „colonia agricolă“ vorbeşte aşa de curat şi de colorat moldoveneşte, cum nu-mi puteam eu închipui când, din castelul ruinat, îi priveam etajele romantice.

— Omul de asară, îmi zice doctorul, îmi cerea un certificat ca să facă o reclamaţie la judele de pace... Se vede că cinovnicii n'au întemeiat numai colonii agricole, ci au adus şi „neologisme“... E adevărat că în viaţa de toate zilele nu le auzim, — totuşi au darul să te înşele o clipă... Mi se pare că şi administraţia noastră se străduieşte acum să-şi aducă neologismele ei. Şi e încredinţată că nici n'are altă menire. Ca dovadă că cinovnicul şi funcţionarul sunt foarte buni fraţi.

CAPREŞTI

Venind dinspre Teieneşti, într'o Duminică fierbinte de Iulie, intrăm în furnicarul zilei de iarmaroc a Căpreştilor. E o aşezare în câmpie, la graniţa de miază-zi a ţinutului Soroca, nu departe de apa Răutului. E tot o foastă „colonie agricolă" a administraţiei moscovite. Sunt deschise Moldovenilor din împrejurimi toate dughenile negustorilor, multe zidite în piatră de Orheiu. Vechile firme cu slove ruseşti au fost înlocuite pretutindeni cu inscripţii latine. La fiecare pas citim o formulă stereotipă *Pravalia de Bacalia...* Şi 'n aceste prăvălii de băcănie furnică ţărani şi răzăşi din Ştefăneşti, Prodăneşti, Răspopeni, Brânzeni, Ordăşei şi alte aşezări pomenite şi 'n uricile scrise de răposaţii diaci domneşti de odinioară... Sunt deschise gospodarilor şi casele fără firmă. Oriunde, pentru câteva carboave, omul poate găsi o masă de lemn, un

scaun ş'o stacană de vin pentru adalmaş. Căci toţi aceşti coloni agricoli practică negoţul sub felurite forme ; iar în jurul târgului se răsfaţă dudăul şi frumoşii spini uriaşi cu canafuri de floare roşie...

E o căldură grozavă şi colbul înalţă pretutindeni pânze mişcătoare. In lungul uliţei celei mari care străbate târgul, negustori ambulanţi şi-au întins tărăbile cu mărfuri felurite: cituri colorate, horbote şi cordeluţe ; zarzavaturi şi fructe ; slănini, mezeluri şi peşte sărat. Strigă cu glas mare, cu ochii bulbucaţi şi obrazurile asudate, chemând într'o moldovenească curentă pe toţi trecătorii. Pe unii îi şi opresc, îi apucă de mânică şi-i poftesc cu dragoste şi convingere la mărfuri nouă, sosite cu vaporul de peste Marea ! E acelaşi tablou pitoresc şi simpatic, care se estompează în trecutele zile de demult ale copilăriei. Caşi'n Teleneşti, găsesc şi aici un târguşor ca în Moldova-de-Sus, cu apriga luptă a negustorilor, cu alura moale, şovăitoare şi neîncrezătoare a muşteriilor... Aceleaşi dezbateri fantastice de preţuri care pornesc de la sume fabuloase şi se coboară încet,-încet ; aceleaşi prefăcute plecări ale cumpărătorilor, aceiaşi prefăcută nepăsare pânditoare a negustorilor ; aceiaşi naivă şi veche strategie, acelaşi războiu, fără de care târgul n'are haz şi lucrul cumpărat n'are preţ !

Ici colo un negustor evreu ori lipovan cercetează c'un ochiu ager o trăsură pe arcuri

şi cu cai buni: în ea stă cu aer de mândrie o doamnă preoteasă, ori un proprietar din împrejurimi. Negustorul ia o înfăţişare desmierdătoare şi zvârle ca o undiţă câteva cuvinte ruseşti, rostite cu dulci înmlădieri. De obiceiu cucoana preoteasă răspunde în aceiaşi limbă, dând din cap şi zâmbind. Şi negustorul se închină cu umilinţă, căci în faţa lui s'a oprit o fiinţă mai nobilă! C'o înfăţişare deosebită şi specială—încercând a răspunde într'o rusească încălcită — trec fuduli şi mazâlii din Ordăşei ori Căzăneşti, cu manta şi şapcă... Totuşi aceştia sunt mai simţitori când negustorii localnici rostesc în juru-le, cu respect, după vechia modă, în curată moldovenească: A venit la târg şi căpitanul Alexandru! Ce poftеşte căpitanul Alexandru?

Jandarmii trec prin mulţime cu pas moale. In acest colţ de lume fără boeri, numai cu anonimi evrei ori ţărani, superioritatea lor este desăvârşită şi absolută. Jandarmul înţelege că el e cel mai mare, şi sentimentul acestei superiorităţi îl răsfrânge şi înfăţişarea lui în care se poate citi ş'o uşoară plictiseală, ş'un uşor dispreţ...

Intr'un colţ de târg întâlnim pe un Ovreiu între două vârste, înalt, cu barba roşie. Cu caftanul dat în laturi şi cu mânile în buzunările pantalonilor, priveşte filosofic furnicarul pestriţ. La şapca lui rusească ca la toate cuşmele ce se poartă prin iarmaroc—observ o fărâmă de panglică tricoloră. Fiindcă înţeleg

că am de-a face c'un fel de filosof, mă hotărăsc să discut cu dânsul chestia tricolorului.

— Eşti bun, îl întreb, să mă lămureşti de ce porţi semnul acesta la şapcă?

Omul mă priveşte de jos în sus şi răspunde printr'o altă întrebare:

— Dar dumneata cine eşti?

— Sunt Moldovan de peste Prut. Mă plimb prin Basarabia.

— Poate eşti doftor? mă cercetează el atent.

Eu nu-i răspund şi mă las cercetat de privirea lui ascuţită. Apoi îl întreb iar:

— Ce-i cu semnul de la şapcă?

Examenul fiind mulţămitor se vede, filosoful se hotărăşte să mi răspundă:

— Asta este trei colori, trei flori. De când a venit oastea de peste Prut, trebue să purtăm semn. Ne-au adunat jandarmii şi ne-au pus să cumpărăm!

— Şi poartă toată lumea?

— Poartă toată lumea. Aşa-i porunca. Costă două carboave!

— Aşa?

— Da. Ş'au vândut cu aşa bun preţ multe mii de flori de acestea.

Zâmbetul lui fin explică şi mai lămurit tot ce vroiam să ştiu eu asupra minunatului semn, cu care se naţionalizează Moldova dintre Prut şi Nistru.

Omul meu, cu caftanul fâlfâind, intră în zarva şi mişcarea iarmarocului. Eu, cu tova-

răşul meu mazâl, mai umblăm puţin printre tărăbi, apoi ne retragem spre trăsura noastră, popositâ la o umbră de salcâm. Acolo, în faţa unei căsuţe curate, ne întâmpină o evreică tânără încă. Ne întreabă dacă nu ni-i sete. Ne pofteşte în casă, să ne odihnim puţin.

Noi îi arătăm că suntem gata de plecare.

Ea stă puţin la cumpănă. Apoi se hotăreşte, puţintel ruşinată. A aflat că suntem *doftori* de peste Prut. Acolo, ştie ea că sunt *doftori* buni. Şi ar vrea să ne întrebe despre o suferinţă a ei.

— Dacă nu se supără domnul doftor...

Şi mă privea rugător şi cu stăruinţă.

Tovarăşul meu mazâl încerca s'o încredinţeze că nu sântem doctori. Eu o ascultam cu surprindere. Vorbea aşa de curat moldoveneşte, —ca o gospodină de la ţară. Şi la o replică rusească a tovarăşului meu mazâl, aflaiu cu altă surprindere că femeia nu ştia ruseşte. Mărturisea cam cu ruşine:

— Noi nu ştim ruseşte...

Şi vroia să-şi lămurească suferinţele ei, într'o moldovenească limpede şi coloratâ. Se însufleţea din ce în ce, văzându-se ascultată,— şi domnii doctori o urmăreau cu interes şi mirare, în umbra salcâmilor...

NACAZURI MARI ALE UNUI OM MIC

Intr'o zi, pe unul din priporoasele şi frământatele drumuri basarabene, când năzuind spre nouri, când căzând în fund de văi, — aveam pe capra trăsurii un soldat mlădios, cu obrazul negricios şi cu ochii învăluiţi ca într'o umbră fumurie. Părea trudit; mâna domol cei trei cai şi grăia mai mult cu ei; cu noi se arăta zgârcit la vorbă.

După ştirile din ajun, în Teleneşti, eu aveam ceva împotriva lui Mihai Leonte (aşa îi chema). Aflasem că la horă izbucnise o sfadă între flăcăii localnici şi câţiva soldaţi din garnizoană. In sfada aceia, mai cu îndârjire şi mai colţos auzisem că ar fi fost chiar soldatul acela stăpânit şi mai mult tăcut. De aceia îl priveam din când în când, îl cântăream şi căutam un prilej să-l fac să înţeleagă că rău făcuse el cu toţi camarazii lui, stârnind duşmănia între fraţi, mai adăugând o pricină de năcaz la celelalte îndestulate năcazuri.

Cum suiau caii lui un deal lung printre vii, începui vorba cu dânsul, întrebându-l de unde-i de loc. Aflai că-i din ţinutul Romanului, dintr'un sat de pe malul Siretului.

Răspunzând, se întorsese în loc pe capră şi-l vedeam în profil. O clipă îşi lunecă spre noi ochii învăluiţi.

— Ascultă, Mihai, îi zisei eu deodată; te văd, după înfăţişare, om blajin. Văd că eşti şi din părţile noastre, — Moldovan ca şi flăcăii dela Teleneşti şi Ineşti... Mi se pare că n'ai făcut bine ce-ai făcut ieri la horă.

— Da ce-am făcut? grăi el fără să mă privească.

— Aţi pornit *bunt*. Aţi luat în piepturi pe flăcăi s'aţi stricat hora.

— Am stricat hora, dar n'am făcut rău, îmi răspunse el c'o uşoară însufleţire. Eu ştiu bine că sântem tot una: Moldoveni noi, Moldoveni ei. De-aceia ne şi ducem noi la hora lor. De amestecat nu ne amestecăm, nici nu le luăm fetele: flăcăul trebuie să fie stăpân pe fata lui. Dar eu aici îs străin, şi am un gust: să-mi cânte şi mie lăutarii un cântec şi să jucăm numai noi *muscalii*, cum ne zic oamenii de aici. Ei joacă o zi, noi să jucăm o jumătate de ceas, să ne facem chefuk. Dacă vor, să joace şi ei cu noi: nu-i oprim. Dar încolo, noi, în *balul* lor, nu ne amestecăm. Ei aşa zic: că fac bal. Asta a fost. Noi am vrut, ca'n alte Duminici, să ne cânte lăutarii cântecul. Atunci s'a sculat vatavul flăcăilor şi s'a pus împotrivă.

— Mi se pare drept. A lor era hora, ei plăteau lăutarii.

— Tocmai drept nu-i. A lor hora, a lor lăutarii. Dar nici cât unui străin să nu ne 'ngăduie nouă, care ne-am lăsat satele de trei ani, ş'am stat în focul şi amărăciunea războiului, ş'abia am isprăvit una ş'acuma ne-a adus aici, la Nistru! Ei stau acasă fără grijă, cu dragostele şi cu bucuriile, — şi noi le cerem pentru inima noastră amărîtă un cântec. Ei sar cu război! Atunci le-am stricat hora.

Tăcui, surprins. Totdeauna e bine s'asculţi şi pe *cellalt*, cum spune înţelepciunea judecătorilor.

— Eu încaltea toate le-am îndurat, urmă Mihai Leonte, fără să mai aştepte răspunsul meu. Am fost rănit de două orl. Am zăcut de tifos. Mai bine pieream, ca să nu mă mai întorc acasă!

— Da de ce, Mihai Leonte?

Soldatul stătu întâiu la îndoială şi se hotărî cu oarecare greutate să se mărturisească.

— De ce. Pentru că acasă nu mai găsesc nimic dln câte am lăsat. Pe maică-mea şi pe frate-meu cel mic i-au tăiat hoţii la o săptămână după ce-am intrat eu pe front.

— Cum se poate!

— Aşa. Au venit să iee banii. Eu, anii mei de flăcău i-am petrecut muncind crunt. Eram fecior de văduvă şi alt sprijin n'aveam decât aceste două braţe. Munceam la *cumparativa* noastră de legumuri. Aveam cal şi căruţă şi umblam cu chirie. Avusesem cu strânse la

Banca vre-o unsprezece mii de lei. Aşteptam să se limpezească vremurile şi să mă aşez la gospodăria mea, cu fata care-mi era dragă. Da iaca s'aude de mobilizare. Ce mă gândesc eu? Să scot banii dela Bancă şi să-i las în mâna mamei. Ş'aşa fac. Gândul cel prost! Făptueşte omul, socotind că-i bine. După ce plec eu şi intru în gloanţe şi sub tunuri, iacă vin într'o noapte oameni făr' de lege la casa noastră — dintre cei scutiţi şi *răformaţi*, — şi cer banii! Şi cerând banii, atâta au crestat ş'au chinuit pe biata mămucă şi pe bietul frate-meu, până ce i-au omorît!

Ascultam, izbit parcă 'n inimă. Soldatul se uita departe, în zare, pe deasupra caiior.

— Şi nu s'a aflat nimica?

— Nu s'a aflat nimica. Eu nici n'am ştiut. Eram în foc şi nu mi-au arătat telegrama. Pe urmă mi-au spus aşa, că doar n'aveam să'nviu pe mama şi pe frate-meu! Nu mi-au dat drumu! După aceia am căzut rănit; la urmă am fost bolnav de *tif*; aşa că tocmai ast'toamnă am ajuns acasă... Ce puteam face? pe cine s'apuc? Uite aşa am rămas.

— Ş'acuma ce gând ai?

— Acuma să isprăvim aicea. Pe urmă om vedea. Trebuie s'o pornesc dela capăt, cu aceste două mâni.

Tăcu. Ochii i se posomorîră. Oftând stăpânit, îşi trase capela pe sprâncene şi se uită în altă parte. Apoi strunl caii, îi îndemnă, şi porniram a coborî răpegior într'o râpă cotită şi stâncoasă a Răutului.

Multă vreme nu mai găsii sămânță de vorbă. Tăceam cu toții. Pe mine mă rodea o ciudată nemulțămire pentru pornirea mea de ceartă. La Mihai Leonte simțeam deslușit părerea de rău că avusese slăbiciunea să se mărturisească unui străin.

GÂRBOVAȚ

Dela Teleneşti, călătorim la mănăstirea Gârbovăț, în codrii Orheiului. Trecem printr'un sat mare şi frumos de răzeşi, care se chiamă Oginești, — şi străbatem codrl merei, suind şi coborînd pripoare de munte. E o regiune frământată şi sălbatică această parte a Orheiului. E o rămăşiță din vechiul Codru al cronicei, cu stâncoase poteci de zimbri, cu pârâie tainice iezite de castori. E sălaşul acelor Codreni cari săreau cei dintâiu pe cai sirepi la năvala Tatarilor şi cari se ridicau de multe ori cu sabia împotriva împilărilor domniei... Şi astăzi încă, îl găsim măreț şi întunecat. Din loc în loc, în vechile poeni sânt întemeiate livezi mari şi vii. Zărim fumuri dela o cramă, ori dela o prisacă. Şi de multe ori, de pe un țanc, privim în râpe adâncl şi într'o zare nesfârşită, către care alergă în valuri încremenite pădurea ce pare fără hotar.

Către amiazăă, intrăm în curata gospodărie

dela Gârbovăţ. Mănăstire, chilii, acareturi, toate sânt acoperite cu tablă vopsită verde. E coloarea pravoslavnică, pe care o întâlnim pretutindeni la aşezările mănăstireşti. Chiliile aşezate roată în jurul bisericii parcă dorm tăcute în soarele de Iulie. Abia găsim undeva un obraz bărbos, cu plete şi comanac, care ne dă deslușiri asupra stăreţiei. Din ograda goală şi netedă, pietruită şi împresurată de clădiri nalte, trecem prin cotite cotloane, ni se deschid uşi ferecate ca de cetate, şi deodată intrăm într'un cerdac larg şi umbros, care dă asupra unei livezi... Lâng'un loc aspru şi gol, ca prin farmec s'a deschis o încântătoare privelişte pe care o contemplăm din jâlţuri. Vin adieri de pe flori, s'aude murmurul prisăcii, ale cărei căsuţe stau rânduite supt meri... Ca pretutindeni în Moldova, mănăstirile sânt locuri de dezmierdare şi tihnă: sânt „staţiunile climaterice“ ale vechilor boieri veliţi. Mănăstirea se înalţă numai într'un loc pe care Dumnezeu, între toate, l-a împărtăşit cu harurile frumuseţii.

Gârbovăţul n'are numai livezi, ci şi vii întinse. De asta ne încredinţăm numaidecât când părintele econom, care ne primeşte în lipsa stareţului, ne pune dinainte pe masă, c'un zâmbet de dragoste şi frăţie, o garafă de vin chilimbariu...

O sticlă de vin aduce şi puţintel sfat. Şi aflăm în curând, între altele, veşti despre lanul de grâu al sfintei mănăstiri, despre „odaie“,

unde sânt turmele sfintei mănăstiri, despre un iaz, despre alte livezi...

— Sântem acum cam strâmtoraţi, se tânguie, cu blândeţe, părintele econom; legea nouă ne-a răpit o parte din moşie, şi a rămas să ne hrănim pe ce mai avem aproape o sută de suflete...

Despre întemeierea chinoviei, părintele econom nu prea ştie: el are rânduiala cămărilor ş'a pivniţei, şi se grăbeşte să ne mai aducă o sticlă de vin; dar despre sfânta mănăstire nu are cunoştinţă în care *leat* a fost zidită. A aflat cum că ar fi întemeiat-o acu două sute şi ceva de ani nişte călugări izgoniţi de *uniaţi* din Podolia....

— Dar cine au fost, nu putem şti...

— Nu se află pisania veche? întreb eu.

— Nu se află. Au farmat-o Ruşii când au dres biserica... Mănăstirea asta a noastră a fost de trei ori pradată, stricată şi arsă de Turci şi de Tatari... Asta pot să vă spun. Incă de mult, de-o sută şi mai bine de ani, a fost adusă alci cu frumoasă slujbă, dela Moscova, icoana Maicii-Domnului... Şi de câte ori au aprins păgânii biserica, au ars toate, numaicât Maica-Domnului o găseau părinţii cu faţa în jos, în cenuşă... Şi de atuncea, după aceste minuni, a prins a veni norodul să se închine, să ceară un gând bun, ori să se tămăduiască de-o boală... Da acuma nu-i aici.

— Cine? întreabă tovarăşul meu mazâl.

— Maica Domnului. Acuma umblă prin ţară. O cer oamenii, — ş'apoi o duc părinţii prin

sate... Când se'ntoarce, aduce mănăstirii de mulţămire: pânzeturi, scorţuri şi carboave... La dânsa-i nădejdea noastră...

Iaca, dacă poftiţi, mergeţi şi vedeţi biserica de vară, şi cea de iarnă, pe urmă grădina şi prisaca, şi gospodăria... Toate-s aşezate de mila El... Pe urmă, dacă nu vă supăraţi, veniţi şi gustaţi ceva şi să mai luăm un păhărel de vin...

Cercetăm frumoasa şi rândulta gospodărie, în tovărăşia fratelui Ion, un flăcău din Bucovina, nalt şi senin, bun cărturar, dezgustat de timpuriu de deşertăciunile lumii... El ne coboară în gropniţa unde sânt înmormântaţi stareţii vechi, ne arată cărţile din strane, bătrâne şi frumoase tipărituri din teascurile mănăstirii Neamţu, şi ne dă, cu un zâmbet blajin, lămuriri pe care nu i le-am cerut.

— Monahii de aici sânt mai toţi Moldoveni... Cum au venit soldaţii de peste Prut dincoace, ei au scos cărţile cele vechi ş'au zvârlit bucoavnele muscăleşti... Mănăstirile aici au fost până azi necunoscute cetăţui ale Moldovei... Carte moldovenească numai în ele se învăţa...

Părintele econom ne caută grăbit; ne găseşte...

— Aţi văzut? aţi cercetat? tare bine... foarte bine! Dacă nu vă supăraţi, să veniţi să mai luăm un păhărel de vin...

Ne chiamă cu dragoste; pe când fratele Ion, smerit şi umilit, îşi ridică numai o clipă pleoapele spre noi, c'un fulger de zâmbet şi de inteligenţă...

HARJAUCA

Hârjauca e aşezată adânc în codru. Bisericile, chiliile şi acareturile ei stau grămădite supt un pripor de munte. Deoparte, pădurea bătrână suie la deal; de altă parte, în vale, un iaz adânc împresurat de plopi subţiri răsfrânge tot peisagiul în oglinda lui neagră... Din singurătatea ei de cetate bătrână, dintre zidurile-i nalte, din sumbra-i retragere, sfinţii părinţi pot privi pe costişe livezi minunat rânduite şi prin ochiuri de poieni viile de dincolo de iaz...

Monahul care ne întovărăşeşte, arătând frumuseţile locului şi lămurind nedumeririle noastre, ne face cunoscut că această pitorească şi nobilă retragere este a episcopului de Chişinău:

— Hârjauca-i mănăstirea Vlădicăi... Preasfinţitul vine uneori vara, să se hodinească câteva zile. Are aicea câteva chilii frumoase. Atuncea vede şi cum ne merge gospodăria, căci, după

rânduelile noastre, o parte din foloase-i le închinăm lui.

In liniştea zidurilor, supt cerul adânc înourat şi copleşitor, ne oprim un răstimp s'ascultăm adiind dinspre biserică armonioasele coruri ale slujbei de vecernie. Soarele a asfinţit dincolo de îmbulzelile de nouri şi lumina e'n scădere. In cuprinsul mănăstirii nu-i mişcare, pădurea care se'nalţă pe pripor stă neclintită şi solemnă; singurul semn de viaţă la acest ceas e freamătul acela melodios al bisericei de piatră. Parc'ar fi o fiinţă vie, radiind sonorităţi şi sclipind tainic prin vitralii...

Urmăriţi de dulcile ecouri ale vecerniei, trecem pe supt o poartă de cetate şi prindem a sui un drum de coastă pe supt bolţi de un verde negru. Miroase a umezeală şi a brad şi am impresia că sunt în munte.

Zvonul mănăstirii s'a stâns, ca un zumzet de albină care ne-a împresurat şi apoi s'a depărtat. Dar ferigile încep a se clătina, şi odată c'o adiere dinspre iaz, simţim în umbra ştreşinei de pădure clipire de fulger. Indată s'aude şi tunetul huruind în depărtări.

— Are să ploaie iar, zice monahul care ne însoţeşte.

Din locul unde ne aflăm mai privim o vreme către valurile pădurilor amestecate cu nourii zării şi ascultăm măreaţa larmă a naturii. Plopii deşi, cari străjuesc, ca lănci, iazul din vale deodată prind a se îndoi adânc şi a se sbuciuma. Şi apa neagră din cadrul lor ne apare

că o genune fantastică supt fâlfâirea aripelor albastre ale fulgerului...

Ne grăbim să ne'ntoarcem. S'a întunecat deplin şi cei dintâi stropi sună în frunzişuri. Poarta de cetate s'a închis şi călăuza noastră începe a bate cu putere în lemnu-i ferecat. Trebuie să aşteptăm o vreme, până ce un călugăr bătrân, cu barbă căruntă, trage zăvoare şi deschide canaturile ridicând la înălţimea ochilor un felinar.

Pe ploaie, trecem spre trapeză. Acolo, slab luminate de candele şi lumânările, se întind mesele lungi, curate şi simple ale comunităţii. Icoane se înşiră pe pereţii albi, un anvon pentru cititor se ridică mai la o parte. In fund, o inscripţie slavonă, cu slove mari, pentru cei ce se adună aici, la masa frugală: „Cel ce mănâncă să nu dispreţuiască pe cel ce nu mănâncă; cel ce nu mânâncă să nu judece pe cel ce mânâncă..."

Sala e goală; un singur frate mai umblă prin colţuri rânduind şi curăţind. Trece cu capul plecat şi ne priveste pe furiş, aşa cum socoate el că-i cuviincios pentru o faţă bisericească.

Când intrăm în cerdacul larg al arhondaricului, ploia face zvon mare pe acoperişele de tablă. Cum trecem în ă prin uşi înguste tăiate în ziduri groase, cum se face linişte. Şi aşezaţi în scaune moi, supt lumina lămpii, la masa acoperită cu faţa albă, cu farfurii şi cu pahare scânteietoare, — putem asculta în voie, c'un

simţimânt de tihnă, pe cuviosul monah care ne călăuzeşte...

Dela el aflăm că sfântul locaş a fost întemeiat acum două sute şi ceva de ani de un călugăr pribeag pe care-l chema Hârjău. El a venit cu desagii lui săraci şi cu cârja-i albă, s'a oprit în codru şi, adormind în acest cuib al singurătăţii, i s'a arătat în vis Maica-Domnului...

— N'a avut odihnă şi ertare *călugărele* acela, zise tovarăşul nostru, până ce n'a rădicat aici loc de rugăciune şi de pomenire... Ş'au venit la chinovia lui mulţi Moldoveni care se săturau de deşertăciunile lumii... Pe urmă stăpânirea a adus şi călugări ruşi — ca la o mănăstire arhierească...

Ş'a fost — după cât spune tovarăşul nostru — în tihnitul locaş visat de Hârjău pribeagul, răsboi mare şi zbucium între venetici şi între călugării moldoveni.

Cântările se înălţau către Domnul în două limbi şi ecourile lor se înfrăţeau, — însă stranele păreau două taberi de vrăjmaşi... Oamenii au găsit mijlocul să strămute poftele, patimile şi minciunile lor şi'n cea mai paşnică singurătate a codrilor Orheiului...

— Pân'ce s'a îndurat Dumnezeu şi ne-a izbăvit de ei... încheie monahul cu convingere şi creştinească smerenie.

SVOBODA

In alba și curata odaie de arhondaric, la Hârjauca, între minunate povestiri cu privire la sfânta mănăstire, am aflat și întâmplări interesante de pe vremea *Svobodei*. Această furtună a nemărginitei Rusii a suflat și la Nistru. Și nu-i sfânt locaș în Codru ori aiurea care să nu fi fost bătut de răzvrătirile mulțimei. Blândele și cuvioasele sate trăitoare în umbra chinoviilor s'au grăbit să declare război bunilor părinți. Așa au făcut și la Hârjauca. Intr'o dimineață mulțimea împestrițată cu mulți *mosculi*, fugari de pe front, a pornit către gospodăriile călugărești.

— Noi îi simțeam gata de *bunt* de mai multe zile, zice monahul care ne ține tovărășie. Veniseră *moscalii* cu felurite vești și cu felurite planuri. Se râdicau pe prispe și grăiau. Se adunau țaranii și muierile și ascultau cu gura căscată... Arătau cum adică acuma au ei

drept să facă orânduială în lume... Cum că ei au dat jos pe Neculai *Ftaroi* şi acuma au republică ş'au să aleagă alt ţar. Cum ei bat palma cu Nemţii şi nu mai vor războiu... Cum au rupt fireturile de pe ofiţeri, i-au puşcat şi i-au amestecat cu pământul... Cum a venit vremea să se scoale cei cari au răbdat, —să se aşeze la mese, şi să-i slujască cei cari au fost pân'acuma sătui... Vorbeau aşa de dimineaţă până'n sară şi se băteau cu pumnii în piept. Şi care răcnea mai straşnic, acela avea mai mare dreptate. Rusnacii de pe aici tălmăceau Moldovenilor această prefacere a lumii. Ş'apoi se îndemnau unul pe altul să meargă la Hârjauca, la—*Ghirjavca*, cum zic Ruşii. Călugării au avere: „hai să facem noi acolo o rânduială, cum s'aude că se face în toată lumea"... Şi tăiau oi şi ospătau pe soldaţi... Şi'n sara a treia având nevoe de băutură la oaie friptă,—s'au ridicat moscalii cu puştile ş'au venit să ceară rachiu şi vin... Şi după dânşii s'a îmbulzit norodul.

Auzim noi în puterea nopţii răcnele şi focuri de puşcă. Porţile erau încuiate. Băteau cu straturile puştilor în poartă şi răcneau să deschidem,

— Cine-i acolo?

— Noi, *revoliuţia*; deschideţi! Să ne daţi cheile dela pivniţă să facem întâiu rânduială. Au băut călugării destul vin. Să mai beie şi saracii!

— Oameni buni, poftiţi mâni dimineaţă!

— Nu se poate! acuma să ne deschideţi că altfel stricăm porţile şi dăm foc!

— Oameni buni, că vă dăm un poloboc, să-l beţi pentru pomenirea sfintei mănăstiri, dar nu faceţi batjocoră, căci supăraţi pe Dumnezeu.

— Nu se poate! noi vrem să ne facem călugări la casele noastre... Noi vrem să ne luăm dreptul nostru! Noi vrem să facem dreptate. Şi mai întâiu vrem cheile de la pivniţă,..

Aşa s'a început. Au băut ei vin noaptea, au băut ziua. După ce-au dormit, au băut iar. S'au mai sfădit şi s'au împuns, pe urmă a venit unul cu cuşma pe-o sprânceană, a intrat aşa cu cuşma'n cap şi cu mânile'n buzunar în sfânta biserică, şi ne-a hotărît pe ruseşte să ne ducem de-aici, că au pus ei stăpânire pe tot...

— Cum aşa? din ce pricină? cu ce-am greşit?

— Nu ştiu, aşa porunceşte sovietul nostru. Voi să vă duceţi. Nu trebuie călugări, nu trebuie mănăstire..

Ş'aşa, după ce-au băut ş'au mâncat ce-au găsit, ne-au lepădat porunca asta şi au prins a rândui averea mănăstirii. Au hotărît al cui să fie pământul. Au împărţit frăţeşte cai, oi, vaci..

— Ei, tu cu ce te-ai ales, Timoftel?

— Cu două vaci cu viţei! răspunde gospodarul, trăgând dupa el dreptul lui cu funia în coarne..

— Mândre și bune vaci, Timofte! Să-ți trăiască.

— Mulțămim domniliorvoastre... Bună rânduială a eșit pe lume!

Femeile duceau oi, cărau lână. Scocîorau în toate părțile și umblau cu mare hărnicie.

Noi ne uitam la toate cu mânile încrucișate pe piept, cu ochii în lacrimi. Să părăduia munca noastră; și trebuia să pornim în lume.. Da la urmă eram bucuroși c'am scăpat cu viața. Și cugetam eu că nu poate să fie ceva mai de mirare decât gospodarii aceia cu care ne-am avut prietini, cari veneau și se închinau la icoane și ne-aduceau milostenie, —ș'acuma ne prădau și dădeau cu piciorul în lucrurile sfinte... Muscalii mai ales făceau haz și arătau că adică ei nu mai cred în nimică... Că așa a venit vremea ș'așa a rânduit sovietul lor.

Ș'așa au sărăcit ei mănăstirea. Și s'au bucurat ei de toate ale noastre vre-o câteva săptămâni de zile. Până ce într'o bună zi încep a umbla prin sate zvonuri că vine oastea *Românilor*... că oastea alungă pe bolșevici și pe rău-făcători. Și numai ce începem noi a vedea pe gospodarii din sate venind cu vitele de funie, și cu oile în cârd, și ne roagă să le primim înapoi și să băgăm de samă că n'au nicio scădere. Numai unul se aluia și blăstăma că n'a avut parte de văcuța lui, cu care-și hrănea copii.

Noi am fost bucuroşi întăia oară că nu ne-au omorît. Am fost mai bucuroşi acum cand ne-a trimes Dumnezeu ce era al nostru. S'au întors vitele şi toate la locurile lor. A fost un fel de minume. Şi când au venit soldaţii români, ne-au găsit pe noi şi pe oâmeni împăcaţi şi prietini buni. Şi prietini am şi rămas, — sfârşi monahul zimbind, — căci am cunoscut minunea şi puterea lui Dumnezeu.

RACIULA

De la mănăstirele cele mai din Codru, abatem puţintel din cale, la o margine de sat, şi intrăm printr'o hudiţă lungă în gospodăria maicelor de la Răciula. Căsuţe cu cerdac, grădiniţi de flori, albituri întinse pe funioare la uscat. Pe-o uşă deschisă, se zăresc tocmai în cămăruţa din fund stative de şiac. Maici, surori şi fete la învăţătură umblă de colo, colo, între cuiburile aşezate în jurul bisericii. E o viaţă vioaie de furnici harnice. E aceiaşi viaţă de muncă, de curăţenie aprigă şi de iuţi năcazuri femeieşti, caşi'n poeticile mănăstiri din munţii Neamţului.

Când intrăm în biserică, ne izbeşte lumina mare şi crescută parcă, ce năvăleşte prin ferestre înalte, boltite. Nimic din taina şi penumbra tradiţională. Aici totul e vesel, curat, lustruit, duşamele frecate, perdeluţe brodate. Sfinţii ne privesc cu prietinie, Maica Domnului

ne zâmbește. Aici nu pare loc de înfrângere și de pedeapsă. In lumina strălucită, în cadrul primitor,— s'ar zice că măicuțele s'aduna să cânte subțirei și să se uite fericite una la alta...

Știu ce poate fi adevăr din toate aceste păreri. Ș'aici caș'n alte părți, viața maicilor e mai grea decât a călugărilor. Sărace și năcăjite, trebuie să trăiască din fus și din ac, și să robească și pe moșioara stăreției, din roadele căreia nu se împărtășesc cu nimic. Viața lor stearpă de cele mai multe ori și-o umplu cu ascultite dușmănii și intrigi femeiești. Război de priviri, de șoapte, de subînțelesuri, de spioni, de adunări tainice și forfecătoare: toate acestea umplu sufletele și clipele, pe când glasuri duici se'nalță la strane, și Maica-Domnului privește cu îngăduință și cu iertare la niște biete ființi slabe...

La stăreție, ne întimpină maica Evghenia, bătrâna egumenă a mănăstirii. E voinică încă, deși numără șaptezeci-și-șase de ani. Are o înfățișare de cucoană dedemult, în odăițele împodobite cu canapelute și divanuri, scorțuri, horbote și icoane. Ca ș'o cucoană din vremea veche, după ce poruncește „copilelor“ s'aducă musafirilor dulceți și cafea, ne întreabă de ce se mai aude prin lume, apoi începe a ne povesti foarte multe lucruri din viața cuvioșiei sale ș'a mănăstirii. Câteodată una cu alta par a se amesteca...

Ascultând-o, îi priveam ochii limpezi și o-

brajii, deşi cu uşoare cute, încă fragezi şi rumeniţi de sânge.

De aproape şaptezeci- de ani a intrat în mănăstire. Era un copil. Aicî i-au înflorit zadarnic anii tinereţii ; aici i s'au scurs zeci după zeci de ani pustii.

Cu mânile încrucişate în poală, vorbeşte necontenit. Ne spune despre năcazurile mănărtirii, despre cumpăna de pe vremea *Svobodei*, despre un vlădică rus din vremea veche.

— Atunci am tras mare spaimă, zicea maica Evghenia oftând. Auzeam de prădăciuni în alte părţi, de moarte de om, da nu credeam. Şi iaca, într'o zi, vin şi la noi *bolşevi-i*. Erau amestecături de *moscali* cu norod din sate... Vin, ţipă, răcnesc... Ce vreţi, creştini buni ? Ei dădeau din mâni şi strigau ruseşte. Eu nu pricep, zic : *nie znaiu pa ruschi*... eu *N* oldovancă ! Nici maicile nu ştiu ruseşte, toate s moldovence.—Atuncea s'a aflat unul care ne-a spus în limba roa tră că lor nu le trebue nici mănăstire, nici maici... Să ne ducem ! — Unde, oameni dragi ?—Unde-om şti ! Că mănăstirile, casele, gospodăria, toate-s ale lor ! Vai, ce ne facem noi ? Ne strângem în sfânta biserică, îngenunchem la Maica-Domnului şi ne rugăm... Acolo-i mângâierea şi se parea noastră... Aşa ni s'a întâmplat ş'altădată, când a vrut un vlădică să ne alunge şi s'aducă în locul nostru, călugări de peste Nistru... Se

zbârlea şi răcnea la noi : cum de sântem proaste şi nu ştim muscăleşte ?

— La strana rusească, zic, cântăm ruseşte, prea sfinte, dar de înţeles, nu prea înţelegem... iar la strana stângă cântăm moldoveneşte, după datină... Stric eu, zice, datinele voastre, şi vă trimet la dracu ! — Ce pot să fac ? Când eram o copiliţă, mă năcăjeau ei în şcoală să învăţ rusește. Eu deprinsesem un vers din cărticica mea — şi-l tot spuneam când venea vlădica deatunci, să vadă ce ispravă facem :

Cucurigu petuşoc
Zolotoi grebeşoc...

Asta ştiam şi eu, — şi spuneam cu ifos, de zicea vlădica : *Dobri, dobri !* şi mă mângâia pe obraji. Cu atâta am şi rămas.

— Da'cu *svoboda* cum s'a ales, maica stariţă .?

— Cu *svoboda ?* Cum să se aleagă ? Ne-a izbăvit Maica-Domnului. Intru ajutorul ei am crezut şi ne-a scăpat de primejdie. Cum s'a auzit că vin soldaţi de peste Prut, s'au împrăştiat oamenii, n'am mai auzit de ei.

— Şi nici vlădica nu v'a putut alunga din mănăstire ?

— Nici vlădica. Ş'atuncea ne-am rugat ş'am avut sprijin bun. A zis aşa că suntem nişte Moldovence proaste, da'am rămas la mănăstirea noastră. Asta — şi încă aitele am îndurat... sărăcie, lipsuri, răutate omenească... ca nişte sărmane femei ce ne aflăm.

Şi bătrâna iar începu a-şi aminti, în frânturi, icoane şi întâmplări din trecute vremi. Sânt supărările şi năcazurile mănăstirii ş'ale ei. Parc'ar grăi prin glasul ei alba şi curata bisericuţă de piatră. In juru-ne, în odăile stăreţiei, pluteşte o atmosferă uşoară de tămâie şi de cărţi vechi, de flori uscate şi regrete moarte caşi florile...

FRUMOASA

După ce vedem Hârjauca, Gârbovăţ şi Răciula în încântătoarele lor ascunzişuri din Codru, trecem printre dumbrăvi şi livezi la Frumoasa. Pe costişe line, în soarele ferbinte, lanurile de grâu par revărsări blonde de aur. Luciul lor dă parcă strălucire şi putere mai mare luminei. Secerători aplecaţi lucrează până depatre, pe tăcutele întinderi...

Intrăm în mănăstire pe un drumuşor curat şi ne oprim în cercul larg şi alb al chiliilor, într'o singurătate impunătoare. Nicăiri nu se zăreşte faţă omenească; numai în biserica plină de umbră, într'un colţ, la o strană, veghiază un monah bătrân. Silueta lui mohorîtă şi neclinită şi murmurul monoton şi moale al glasului au ceva misterios şi vechiu, ca dintr'o poveste.

Toată suflarea a eşit la munca câmpului, la secerişul grâului. Slujba către Domnul o

îndeplinesc călugării poate mai bine așa, supt larga boltă albastră, în miresmele calde ale lanurilor și'n tremurul melodios al ciocârliilor. Acesta pare a fi și simțimântul fratelui Simion Stratu, care vine să ne găsească într'un târziu, îmbujorat de soare și de graba drumului.

— Am văzut de departe, zice el, că ne sosesc oaspeți ; dar domniavoastră ne-ți erta că ați așteptat... N'am lăsat în mănăstire decât pe părinții cei nevolnici. Noi ceilalți am ieșit la secere. Dumnezeu ne vede. N'am părăsit lăcașul, nici spre a huli, nici spre a lenevi.

Fratele Simion, moldovan bun din Țânțăreni, de pe apa Răutului, e un om cu ochii mari și deștepți. E și cărturar, cercetător al hârțoagelor iezite prin podurile mănăstiril.

Pe când ne cinstește c'un pahar de vin rece, la umbră de cerdac, ne povestește cu dragoste și prietinie multe lucruri interesante.

Mai intăiu de toate înțeleg, din ce ne spune fratele Simion, că mănăstirea Frumoasa era socotită, în vremea Moscoviților, cam ca o așezare de monahi, de mâna a doua. Din pricina asta nu era vrednică a primi între zidurile ei vizitele simandicoaselor obraze de cinovnici. Nici veneau să chefuiasca, nici veneau să sălășluiască aici. O lăsau acolo, pe culme de deal, între livezile și lanurile ei, și treceau mai departe înspre chinovii mai nobile. De aceia nici călugării veniți de peste

Nistru nu râvneau să între în această harnică comunitate.

— La Frumoasa, spune fratele Simion, au stătut Moldovenii ei în de ei, fără năcaz, fără năpaste şi fără străini. Aici am învăţat carte şi cântare moldovenească, ca într'o casă a noastră strămoşască. Pentru asta nu ne simţim vrednici s'aducem destulă mulţămire lui Dumnezeu.

Intrebăm despre vremurile cele tulburi, şi fratele Simion se grăbeşte să ne lămurească:

— Am avut năcaz şi noi, când cu *svoboda*. S'au ridicat asupra-ne satele de haholi pe cari i-au aşezat în vremea veche monahii pe moşia mănăstirii. Atunci i-am încălzit la sân, ş'acu au ridicat capul să ne muşte. Pentru asta călugării de-acum blastămă pe cei de-demult c'au adus limba străină în ţara moldovenească.

Sânt plăcut surprins de vorba curată şi colorată a acestui fecior de ţaran de pe Răut, şi mai ales de acea judecată cumpănită şi conservatoare, caracteristică Moldovenilor. Nu se simte de loc că acest om a trăit supt o domnie străină. El coboară direct din oamenii dinainte de 1812.

Fratele Simion ne vorbeşte despre începuturile mănăstirii pe care le-a citit pe hârţoage vechi:

— Intăiu şi-a dăruit răzăşia sa lui Dumnezeu un Moldovan cu numele Efrem Iurcu. Cu el s'au aşezat aici la 1805, doi singura-

tici. Urînd deşertăciunile lumii, şi-au clădit pe deal bordeiu ş'au prins apoi a umbla printre creştini cu milostenia... Cu ce-au dobândit, au zidit o bisericuţă de lemn. Şi Efrem, primind dar şi nume de mohah Eftimie, a stăruit cu toată inima cà să ridice gospodăria şi să sporească lauda lui Dumnezeu...

Aici, în mănăstirea Frumoasa, urmează Simion Stratu, şi-a făcut ucenicia şi a slujit ca frate răposatul între drepţi Iosif, mitropolitul Moldovei. Aşa de drag i-a fost aici, în acest loc, încât nu l-a uitat nici când a ajuns la mărire, în capul bisericii. A venit la noi să vadă chilia în care a învăţat şi livezile în care a lucrat şi a adus în dar toate cărţile moldoveneşti tipărite în mănăstirea Neamţului... Pe aceste cărţi ale fericitului Iosif cetim şi cântăm noi şi'n ziua de azi,..

Fratele Simion ne vorbea însufleţit, când sosiră de la câmp doi călugări voinici şi arşi de soare, cu comanace roşcate peste plete cărunte şi cu poalele rantiilor prinse'n brâu. Cum ne-auziră grăind moldoveneşte, se bucurară foarte şi ne îmbrăţişară cu dragoste, ca pe nişte fraţi. Apoi, ca gospodari cuminţi, începură să ne întrebe de ce se mai aude prin ţară şi ce lucruri mai pun la cale domnii şi împăraţii pentru liniştea şi aşezarea norodelor...

Un simţimânt de nesfârşită dulceaţă îmi pătrundea sufletul ascultându-i vorbind şi privindu-i. Caşi'n alte părţi, şi mai mult decât

aiurea, găseam la Frumoasa sufletul curat al țării. Îl găseam nelntinat, moldovenesc ca la 1812, armonizat cu acel peisagiu unic așa de distinct, așa de pătrunzător, plin de durerile și amintirile trecutului. Cel ce se simte al Moldovei e ca un arbore care suge seva pământului și lumina soarelui. Aveam și la Frumoasa senșația că făceam parte și eu, cași oamenii, cași tot ce mă înconjura, din natură, din lumină, din pământul morților, către care mă voiu întoarce...

CUPRINS

		Pag.
1.	Vechea şi frumoasa Moldovă	3
2.	Doina	7
3.	Actori pribegi	10
4.	Dor vechiu	14
5.	Veşti de peste Nistru	19
6.	Boeri vechi	23
7.	Târgoveţi moldoveni	29
8.	Mahalagiu din Soroca	35
9.	Un prânz	41
10.	Paiaţa	45
11.	Hoţii	45
12.	Odrasle boereşti	53
13.	Casă de mazâl	59
14.	Răzeşi şi mazâli dela Nistru	65
15.	Intelectuali	73
16.	Mănăstirea	79
17.	Romanii	85
18.	Teleneşti	89
19.	Căpreşti	93
20.	Năcazuri mari ale unui om mic	99
21.	Gârbovăţ	105
22.	Hârjauca	109
23.	Svoboda	117
24.	Răciula	123
25.	Frumoasa	129

35 bani